

Қ.ЖҰБАНОВ АТЫНДАҒЫ АҚТӨБЕ Өңірлік Университеті

География және туризм кафедрасы

МАГИСТРЛІК ДИССЕРТАЦИЯ

География мұғалімінің жобалық қызметі: сабақты жобалау

Орындаушы _____ Нуржасова З.А.

Ғылыми жетекші
г.ғ.к., профессор _____ Сергеева А.М.

Қорғауға жіберілді

Кафедра меңгерушісі _____ Исмаилова М.М.

«_____» _____ 2025 ж.

Ақтөбе
2025

РЕЗЮМЕ

Проектная деятельность учителя географии является важным инструментом в организации современного образовательного процесса, направленного на развитие у учащихся не только знаний по предмету, но и навыков самостоятельного поиска, анализа и систематизации информации. В данном исследовании внимание акцентировано на разработке эффективных моделей уроков с использованием инновационных образовательных технологий, таких как краткосрочный план, mind-map (ментальные карты) и веб-квесты, которые способствуют более глубокому и осознанному усвоению учебного материала.

В рамках работы были рассмотрены различные подходы к проектированию уроков, включая новые и традиционные формы занятий. Краткосрочный план, который использует четкую структуру целей, задач и этапов урока, был адаптирован для географического образования, что позволило повысить организованность и последовательность учебного процесса. Ментальные карты, в свою очередь, активно способствуют развитию логического мышления и навыков саморегуляции учащихся. Веб-квесты, как форма активного обучения, направлены на развитие исследовательских навыков, критического мышления и самостоятельности школьников. В ходе выполнения веб-квестов ученики не только глубже знакомятся с географическими концепциями, но и учатся работать с различными источниками информации, анализировать данные и делать выводы. Этот метод способствует более глубокому погружению в предмет и позволяет сделать обучение более увлекательным и интерактивным. Исследование также затронуло важность баланса между традиционными методами и новыми технологиями в организации учебного процесса. В частности, использование традиционных видов занятий, таких как лекции, дискуссии, практические работы и экскурсии, в сочетании с современными цифровыми технологиями, помогает создать максимально комфортную и продуктивную образовательную среду.

Результаты работы показывают, что интеграция современных технологий в процесс проектирования уроков позволяет не только разнообразить формы обучения, но и значительно повысить уровень вовлеченности учащихся в процесс обучения. Внедрение краткосрочных планов, mind-map и веб-квестов способствует более эффективному усвоению географических знаний, развитию творческого подхода и критического мышления, а также формированию навыков самостоятельной работы и сотрудничества.

Следовательно, разработанные модели уроков с использованием современных образовательных технологий представляют собой эффективный инструмент для улучшения качества преподавания географии, соответствующего современным требованиям образовательных стандартов и запросам учащихся. Эти подходы способствуют созданию динамичной и адаптивной образовательной среды, в которой учащиеся могут раскрыть свой потенциал и стать активными участниками учебного процесса.

Ключевые слова: проектная деятельность, учитель географии, планирование урока, педагогическое проектирование, учебный план.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ.....	4
1 ГЕОГРАФИЯ ПӘНІ МҰҒАЛІМІНІҢ ЖОБАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	
1.1 Қазіргі география сабақтары : дәстүрлі және жаңа.....	7
1.2 Қазіргі география сабағының түрлері (сабақты оқыту, сабақтан тыс факультатив).....	15
1.3 География сабағының технологиялық картасын жасақтау.....	20
2 ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫН ЖОБАЛАУ ТӘЖІРИБЕСІ ЖӘНЕ САБАҚ ҮЛГІЛЕРІ	
2.1 Технология mind-map (сабақ үлгісі).....	29
2.2 Технология веб-квест (сабақ үлгісі).....	36
2.3 География сабақтарындағы мұғалімнің іс-әрекеттерін талдау.....	40
ҚОРЫТЫНДЫ.....	45
ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ.....	47

КІРІСПЕ

Тақырыптың өзектілігі: Қазіргі білім беру жүйесінде жобалық қызметті қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырудың, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытудың және зерттеушілік дағдыларын қалыптастырудың тиімді тәсілі ретінде қарастырылады. «Сабақ» оқу процесін ұйымдастырудың негізгі нысаны болды және болып қала береді. Бұл педагогикалық аксиоманы кез-келген оқулықтан немесе педагогика мен географияны оқыту әдістемесінен табуға болады. "Сабақ" термині көптеген әртүрлі түсіндірулерге ие, бұл оның дамуы мен жетілуінің үздіксіз процесін көрсетеді. "Оқыту технологиясы" ұғымын әртүрлі түсіндірулерге және оларды жіктеудің әртүрлі тәсілдеріне қарамастан, зерттеушілердің көпшілігі оқыту технологиясы дидактикалық мақсаттарға кепілдік беруге қол жеткізуді ескере отырып, оқу процесін оңтайлы құру және жүзеге асырумен байланысты деп келіседі.

География мұғалімдерінің педагогикалық тәжірибесінде көптеген оқыту технологиялары кеңінен қолданылды, соның ішінде:

- *тірек конспектілері* (барлық тақырыптар бойынша жаңа материалдың ірі блоктарын зерделеу, іс-қимылдың бағдарлы негізін қалыптастыру үшін тіректерді қолдану; символдық);
- *проблемалық оқыту* (оқушылардың белсенділігін арттыру негізінде танымдық және коммуникативтік дағды қалыптастыру);
- *жобалық қызмет* (ақпарат көздерімен жұмыс істеу тәсілдерін кеңейту, бірлескен қызмет, өзін-өзі жүзеге асыру дағдыларын дамыту мақсатында рефлексия);
- *ситуациялық міндеттер* (пәнаралық, пәндік және жеке нәтижелерді қалыптастыру мақсатында нақты өмірлік міндеттерді шешу, оқыту);
- *компьютерлік технологиялар* (ақпарат іздеу, статистикалық деректерді жаңарту, презентациялар әзірлеу, АКТ құзыреттілігін қалыптастыру үшін басқа да тапсырмалар) және т. б.

География пәні – оқушылардың әлемді тануына, табиғи және әлеуметтік үдерістерді түсінуіне мүмкіндік беретін ерекше пәндердің бірі. Сабақты жобалау арқылы мұғалімдер тек теориялық білім беріп қана қоймай, оқушылардың өздігінен зерттеу жүргізуіне, деректерді талдауға, және олардың нәтижелерін ұсынуға жағдай жасайды. Бұл тәсіл оқушылардың сыни ойлауын, командалық жұмыс істеу дағдыларын және шығармашылық белсенділігін дамытуға бағытталған. Осыған орай, география мұғалімінің жобалық қызметін жетілдіру және сабақты тиімді жобалау әдістерін әзірлеу – заманауи білім берудің өзекті мәселелерінің бірі болып табылады.

География мұғалімінің жобалық қызметі – бұл заманауи педагогикалық технологияларға, пәнаралық байланыстарды интеграциялауға және инновациялық әдістерді қолдануға негізделген сабақты мақсатты жоспарлау және дамыту процесі. География мұғалімінің жобалық қызметінің STEAM білім беру технологияларымен байланысы (ғылым, технология, инженерия, өнер және математика) оқушылардың сыни ойлауын, шығармашылығын және нақты мәселелерді шешу қабілетін дамытатын пәнаралық тәсілді құруда маңызды рөл

атқарады. STEAM технологияларын қолдана отырып жобалық іс-шаралар география сабақтарын тек танымдық қана емес, сондай-ақ тәжірибеге бағдарлауға мүмкіндік береді. STEAM технологияларын енгізу оқушылар үшін ғылымдар арасындағы байланысты көруге, нақты мәселелерді шешу үшін білімді қолдануға және қазіргі әлемде қажетті дағдыларды дамытуға көмектеседі.

Сонымен қатар, география пәнінің мазмұны мен құрылымы заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың дамуымен қатар күрделене түсуде. Климаттың өзгеруі, урбанизация, табиғи ресурстардың сарқылуы сияқты жаһандық мәселелерді түсіну және шешу жолдарын іздеу — қазіргі географияның басты міндеттерінің бірі. Мұндай ауқымды тақырыптарды меңгеруде жобалық әдіс оқушыларға нақты деректермен жұмыс жасауға, әртүрлі көзқарастарды саралап, өз жобаларын дәлелді түрде қорғауға мүмкіндік береді. Бұл үдеріс оқушының зерттеушілік қабілетін дамытуға, практикалық білім мен дағдыны шыңдауға ықпал етеді.

Жобалық қызметті сабақта қолдану мұғалімнен кәсіби шеберлікті, педагогикалық шығармашылықты және сабақтың құрылымын икемді түрде ұйымдастыра білуді талап етеді. Мұғалімнің жобалық қызметі оқушының оқу үдерісіндегі белсенділігін арттыруға бағытталғандықтан, мұндай сабақтарда мұғалімнің рөлі — бағыттаушы және кеңесші ретінде көрінеді. Осыған байланысты, география мұғалімдерінің кәсіби даярлығында жобалық іс-әрекетті дұрыс ұйымдастыру, сабақ мазмұнын жобалық форматқа бейімдеу және оқу мақсаттарына сәйкес келетін әдістерді таңдау маңызды шарт болып табылады.

Мектептің негізгі білім беру бағдарламасының құрылымына кіретін жобалық және оқу-зерттеу қызметін дамытудың пәнаралық бағдарламасы жобалық және зерттеу дағдыларын қалыптастыруда сабақтан тыс жұмыстарды үйлестіруге мүмкіндік береді, өйткені мемлекеттік білім беру стандарттарының тұжырымдамасына сәйкес география сабағы білім беру кеңістігінің шекараларын кеңейтумен сипатталады және сабақтан тыс жұмыстармен үнемі өзара әрекеттесуі керек. Бұл жағдайда сабақтың проективті, зерттеушілік, шығармашылық түрлерінің ерекшеліктері айқын көрінеді.

Зерттеудің мақсаты - география пәні бойынша жобалық қызметті ұйымдастырудың ғылыми-әдістемелік негіздерін зерттеу және мұғалімдерге арналған тиімді сабақты жобалау үлгілерін әзірлеу.

Зерттеудің мақсатына қарай *міндеттері* қойылды:

- География сабақтарын жобалаудың теориялық негіздерін зерттеу;
- Жобалық қызметтің оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға ықпалын анықтау;
- География сабағында жобалық әдістерді қолданудың тиімділігін талдау;
- Мұғалімдерге арналған әдістемелік нұсқаулар мен сабақ үлгілерін әзірлеу;
- Жобалық қызметті жүзеге асыруда кездесетін қиындықтарды анықтап, оларды шешу жолдарын ұсыну;

Зерттеудің нысаны: Жалпы білім беретін мектептерде география пәнін оқыту процесі.

Зерттеудің пәні: География сабағында жобалық қызметті ұйымдастыру және оны тиімді жобалау әдістемесі.

Бұл зерттеудің *ғылыми жаңылығы* география пәні бойынша жобалық қызметті ұйымдастырудың педагогикалық және әдістемелік негіздері алғаш рет кешенді түрде талданып, оның оқу үдерісіндегі орны мен маңыздылығы ғылыми тұрғыда негізделді. Жобалық оқытудың оқушылардың шығармашылық ойлау, зерттеушілік қабілеттері мен дербес жұмыс жасау дағдыларын дамытудағы тиімділігі тәжірибе арқылы дәлелденді. Сонымен қатар, география мұғалімдерінің кәсіби қызметінде жобалық әдістерді тиімді пайдалану жолдары қарастырылып, нақты технологиялық ұсыныстар жасалды. Зерттеу аясында жобалық қызметті жүзеге асыруға арналған үлгілік сабақ жоспарлары құрылып, олар білім беру процесінде қолдануға бейімделді.

Зерттеу барысында теориялық, эмпирикалық және статистикалық **әдістер** кешенді түрде қолданылды. Теориялық кезеңде педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерге талдау жасалып, салыстыру мен жүйелеу арқылы зерттеу мәселесінің ғылыми негіздері анықталды. Эмпирикалық әдістер ретінде сауалнама жүргізу, бақылау және тәжірибелік сабақтар өткізу арқылы практикалық деректер жинақталды. Алынған мәліметтер статистикалық әдістер арқылы өңделіп, нәтижелерге ғылыми тұрғыдан талдау жасалды.

Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығы жалпы білім беретін мектептерде география сабағын жобалауда мұғалімдерге көмекші құрал ретінде пайдаланылуы мүмкін. Ұсынылған әдістемелік нұсқаулар мен сабақ жоспарлары мұғалімдерге оқыту процесін жетілдіруге, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға және олардың зерттеушілік қабілеттерін дамытуға ықпал етеді.

Сабақты жобалау кезінде география мұғалімінің жобалық қызметінің *практикалық маңыздылығы*:

XXI ғасыр дағдыларын қалыптастыру мақсатында оқушыларды сыни тұрғыдан ойлау, командада жұмыс істеу және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған жобалар ұйымдастыру қажет. Бұл жобалар жергілікті және жаһандық экологиялық, әлеуметтік және экономикалық мәселелерді зерттеуге мүмкіндік береді. Оқушылар білімді практикада қолдана отырып, табиғи, климаттық және аумақтық ерекшеліктерге байланысты жобалар жасайды. Сонымен қатар, интерактивті және шығармашылық оқыту формалары арқылы мотивациясын арттырып, сандық құралдарды, географиялық ақпараттық жүйелерді (ГАЗ) және аналитикалық деректерді пайдалану арқылы технологиялық интеграцияны қамтамасыз ету маңызды. Бұл география сабақтарын пайдалы, заманауи және қоғамның өзекті мәселелерін шешуге бағытталған етеді.

Диссертациялық жұмыс құрылымы мен көлемі: Диссертациялық жұмыс кіріспе, екі бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған әдебиеттер тізімінен және 48 беттен тұрады.

1 ГЕОГРАФИЯ ПӘНІ МҰҒАЛІМІНІҢ ЖОБАЛЫҚ ҚЫЗМЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

1.1 Қазіргі география сабақтары: дәстүрлі және жаңа

«Сабақ» оқу процесін ұйымдастырудың негізгі нысаны болды және болып қала береді. Бұл педагогикалық аксиоманы кез-келген оқулықтан немесе педагогика мен географияны оқыту әдістемесінен табуға болады. "Сабақ" термині көптеген әр түрлі түсіндірулерге ие, бұл оның дамуы мен жетілуінің үздіксіз процесін көрсетеді.

М.И. Махмутовтың ойынша сабақ анықтамасы: «мұғалімдердің (оқытушылардың) және оқушылардың белгілі бір құрамының мақсатты өзара әрекеттесу (іс-әрекеттері мен қарым-қатынасы) процесін ұйымдастырудың динамикалық және өзгермелі формасы, оның ішінде оқыту мазмұны, формалары, әдістері мен құралдары және білім беру, дамыту және тәрбиелеу міндеттерін шешу үшін жүйелі түрде (бірдей уақыт аралығында) қолданылуы». Оның тұжырымдамасының бұл ережесі қазіргі жағдайда сабақты жобалаудың жаңа формаларын дамытуға және енгізуге міндетті түрде баса назар аудара отырып, әдіснамалық жаңартуды қажет ететіндігін көрсетеді. Дәстүрлі дидактикада сабақтардың нақты жіктелуі бар жаңа материалды үйрену, білімді, дағдыларды жетілдіру (жалпылау және жүйелеу, бақылау және түзету, біріктірілген), олардың құрылымымен анықталды. Үлкен тақырыпты немесе бөлімді оқығанда сабақ түрлері міндетті түрде ауысып отырды, құрылым құрамдас элементтерден құралды (тексеру, өзектендіру, жаңа материалды зерттеу, оны бекіту, жалпылау, бақылау) [1].

Қазіргі уақытта дидактикада әзірленіп жатқан сабақтардың жаңа типологиясы білім алуға қол жеткізу үшін оқушылардың нәтижелі, белсенді дербес іс-әрекетінің басымдығы талабына жауап беруі керек. Бұл оқушылардың жетекші іс-әрекетіне негізделген сабақтарды жіктеуге болатындығын білдіреді.

Е. А. Дьякова негізгі мектепте келесі сабақ түрлерін ажыратады:

- мәселелік сабақ - пәндік материалда тұжырымдалған бір оқу мәселесін шешуге арналған сабақ, оның нәтижесі білім беру нәтижелерінің көптеген түрлеріне (тұлғадан пәндік нәтижелерге дейін) қол жеткізу, проблемаларды шешу тәжірибесін меңгеру;
- проективті сабақ - пәндік материалда орындалатын практикалық өнімдерді жобалау орындалатын тәжірибеге бағытталған сабақ; сабақтың нәтижесі сондай - ақ білім беру нәтижелерінің көптеген түрлеріне қол жеткізу, бірінші кезекте-жобалау қызметінің тәжірибесін меңгеру болады;
- Зерттеу сабағы - пәндік білім алу мақсатында пәндік материалда зерттеу жүргізуді көздейтін сабақ;
- шығармашылық сабақ - негізгі қызмет түрлері шығармашылық қабілетін шыңдайтын сабақ (көркем, музыкалық, әдеби шығармаларды жасау және пайдалану, пәндік материалды қарау кезіндегі тәжірибе); сабақтың негізгі қорытындыларын, жеке білім беру нәтижелерін шығармашылық ой ұшқырлығымен жеткізуге баулу;

- ойын сабағы - ойын, әдетте бәсекелестікке, іскерлік ойындар жобалық немесе проблемалық сабақтың негізі болып табылатын сабақ;
- кешенді сабақ - репродуктивті қызмет түрлерін әр түрлі кезеңдерде интерактивті (проблемалық, зерттеу, кейс-стади, ситуациялық есепті шешумен) үйлестіруді көздейтін сабақ [2].

Ұсынылған сабақ типологиясын талдау көрсеткендей, сабақтың соңғы түрі дәстүрлі жүйеде ең көп таралған комбинацияны алмастыра алады. Салыстырмалы түрде жиі қолданылатын тағы бір мәселе-мұғалім жеткілікті мөлшерде жинай немесе тұжырымдай алатын болса, проблемалық сабақ ситуациялық міндеттерді, сыни ойлау технологиясын қолдану.

Мектептің негізгі білім беру бағдарламасының құрылымына кіретін жобалық және оқу-зерттеу қызметін дамытудың пәнаралық бағдарламасы жобалық және зерттеу дағдыларын қалыптастыруда сабақтан тыс жұмыстарды үйлестіруге мүмкіндік береді, өйткені мемлекеттік білім беру стандарттарының тұжырымдамасына сәйкес география сабағы білім беру кеңістігінің шекараларын кеңейтумен сипатталады және сабақтан тыс жұмыстармен үнемі өзара әрекеттесуі керек. Бұл жағдайда сабақтың проективті, зерттеушілік, шығармашылық түрлерінің ерекшеліктері айқын көрінеді.

Сабақ түрлерінің дәстүрлі тұжырымдары жаңа сабақ терминологиясымен толықтырылған [3]:

- 1) Жаңа материалды игеру сабағы;
- 2) Білімін жетілдіру және игеру сабағы;
- 3) Жалпылау және жүйелеу сабағы;
- 4) Жоспарланатын жетістіктердің нәтижелерін саралау сабағы;
- 5) Аралас сабақ.

Қазіргі уақытта сабақтың типологиясы мәселелері дидактикадағы ғылыми ізденістің тақырыбы болып табылады. Жаңа білім беру стандарттарын енгізумен байланысты соңғы онжылдықта география пәнінің мұғаліміне көптеген жаңа сұрақтар қойылды. Қандай сабақты заманауи деп санауға болады? Оның дәстүрлі сабақтан айырмашылығы неде? Географияны оқыту әдістемесінің әртүрлі аспектілеріндегі бұл мәселелер И. И. Баринова, Е. А. Беловола, И. В. Душина, В. В. Николина, В. Б. Пятунин, В. Г. Суслов, Б. Д. Сухоруков, Е. А. Кеден, О. А. Хлебосолова және т. б. еңбектерінде қарастырылады.

Мұндағы бірінші көрсеткіш-*сабақтың мақсаттары*. Дәстүрлі сабақ жағдайында олар негізінен білімді игерумен және дағдыларды қалыптастырумен байланысты. Қазіргі сабақтың негізгі мақсаты-білім мен дағдыларға сүйене отырып, оқушының жеке басын дамыту.

Екінші көрсеткіш-*оқу процесінде мұғалімнің рөлін өзгерту*. Дәстүрлі сабақта мұғалімнің негізгі қызметі оқу ақпаратын игеру үшін жағдай жасау болып табылады. Мұнда мұғалімнің белсенділігін байқаймыз. Қазіргі сабақта оның міндеті-оқушылардың оқу қызметін ұйымдастыру. Мұғалім сабақтың мақсаттарын анықтайды және ынталандырады, тапсырмаларды тұжырымдайды, кеңес береді және оқу жұмысының тәсілдерін меңгеруге көмектеседі. Сондықтан қазіргі сабақтың басты белгісі-оқушылардың оқу міндеттері мен мәселелеріне қарай өзіндік қызметі, шешімі.

Үшінші айырмашылық - оқу процесінде мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынас сипатының өзгеруі. Дәстүрлі сабақта авторитарлық қарым-қатынас стилі басым. Қазіргі сабақ педагогикалық ынтымақтастық, шығармашылық атмосферасымен сипатталады. Бұл сабақта оқу іс-әрекетінің әртүрлі формаларын таңдауда, сондай-ақ мұғалімнің кейбір функцияларын оқушыларға беруде көрінуі мүмкін.

Төртінші белгі - оқу процесін құру және уақытты бөлу логикасы. Осы тұрғыдан алғанда, қазіргі сабақ оның элементтері мен кезеңдерінің бірігуін көрсететін композициялық құрылымға ие. Сабақтың соңғы буынынан білімді қолдану бастауышқа айналады, ал оқушылардың өзіндік жұмысы барлық кезеңдерде ұйымдастырылған. Сондықтан заманауи сабақ интеграцияланған мазмұнмен ерекшеленеді және көбінесе пәнаралық мінсіз болып табылады.

Бесінші белгі - оқушылардың сабақтағы бір-бірімен қарым-қатынас ерекшеліктерімен байланысты. Қазіргі ұжымдық оқу іс-әрекетінде, әсіресе мектеп оқушылары арасында, жеке тұлғаның дамуына ерекше үлес қосу қажет. Сондықтан сабақта оқушылардың қарым-қатынасы интерактивті болуы керек [4;5].

Қазіргі заманғы сабақтың маңызды белгісі қазіргі оқиғалармен жедел байланысты болып табылады, бұл сөзсіз география сабақтары үшін өте маңызды. Жоғарыда аталған белгілер қазіргі география сабағын бағалау критерийлерінде көрінеді.

Дәстүрлі және заманауи сабақтар терең құрылымдық айырмашылықтарға ие. Қазіргі сабақтың құрылымында бір жағынан инвариантты бөліп көрсеткен жөн, дәстүрлі сабақты одан әрі дамытудың негізі болады, ал екінші жағынан мұғалім үшін де, оқушылар үшін де оқу іс-әрекетін жобалау еркіндігін береді (1-кесте).

1-кесте. Дәстүрлі және заманауи сабақтың құрылымы

Дәстүрлі сабақ	Заманауи сабақ
Ұйымдастырушылық сәт.	Ұйымдастырушылық-мотивациялық кезең (мотивациялық құру орнату, мақсатты анықтау қызмет).
Үй тапсырмасын тексеру.	Іс-әрекеттік-мазмұндық кезең (оқу іс-әрекеттерін алу және қолдану процесінде танымдық міндеттерді шешу)
Мұғалімінің тақырып бойынша баяндамасы және сабақтың міндеттері. Жаңа материалды түсіндіру. Практикалық жұмыс (бекіту). Сабақты қорытындылау. Үй тапсырмасы	Рефлексивті бағалау кезеңі (жеке және ұжымдық қызмет нәтижелерін сабақтың мақсаттары мен міндеттерімен байланыстыру)

География сабағында дәстүрлі және заманауи тәсілдерді қолдану — оқушылардың білімін жан-жақты дамыту үшін маңызды. Дәстүрлі сабақтар оқушыларға негізгі географиялық ұғымдарды түсінуге, картамен жұмыс істеуге және жүйелі түрде білім алуға көмектеседі. Ал заманауи сабақтар АКТ (ақпараттық-коммуникациялық технологиялар) құралдарын қолдану арқылы білімді қызықты әрі тиімді жеткізуге мүмкіндік береді. АКТ құзыреттілігі

география сабағында оқушыларға географиялық ақпараттарды іздеу, талдау, зерттеу жұмыстарын жүргізу сияқты практикалық дағдыларды меңгеруге көмектеседі. Сондықтан, дәстүрлі және заманауи тәсілдерді үйлестіре отырып, оқушылар тек теориялық білім ғана емес, сонымен қатар қазіргі замандағы ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану дағдыларын да меңгереді.

2-кестеде қазіргі сабақ құрылымындағы негізгі кезеңдер мен олармен байланысты оқу іс-әрекетінің элементтері өзара сәйкестендіріліп көрсетілген.

Ұйымдастырушылық-мотивациялық кезеңде оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы оянып, оқу әрекетінің мақсаттары мен міндеттері айқындалады. Бұл кезеңде мотивация мен мақсатты түсіну оқу процесінің бастамасын құрайды. Іс-әрекеттік-мазмұндық кезеңде білім алушыларға оқу-танымдық міндеттер ұсынылып, нақты оқу әрекеттері жүзеге асырылады. Бұл кезең — оқушының теориялық және практикалық білімді меңгертін негізгі бөлігі. Ал рефлексивті-бағалау кезеңінде оқушылар өз әрекеттеріне сыни тұрғыдан баға беріп, өзін-өзі бақылау арқылы оқу нәтижелерін рефлексиялайды. Бұл олардың өзіндік даму траекториясын айқындауға мүмкіндік береді. Бұл құрылым оқушының оқу процесіндегі белсенділігін арттыруға, жеке жауапкершілігін дамытуға және танымдық қызығушылығын қалыптастыруға бағытталған. Сабақ кезеңдері мен оқу қызметінің элементтерін өзара байланыстыру мұғалімге оқытудың тиімділігін арттыруға, ал оқушыға өз оқу іс-әрекетін саналы түрде басқаруға жол ашады.

2-кесте. Сабақ кезеңдерін оқу іс-әрекетінің элементтерімен байланыстыру

<i>Қазіргі сабақтың кезеңдері</i>	<i>Оқу қызметінің элементтері</i>
Ұйымдастырушылық-мотивациялық	Мотивация Қызметтің мақсатын анықтау
Іс-әрекеттік-мазмұндық	Оқу-танымдық міндеті Оқу әрекеттері
Рефлексивті бағалау	Бақылау Өзін-өзі бақылау Рефлексия

Сабақтың мұндай құрылымы мұғалімге нақты жағдайларға байланысты дәстүрлі сабақтың кезеңдерін еркін өзгерту мүмкіндігін сақтай отырып, оған тек белсенді ғана емес, сонымен бірге нақты ұйымдастырушылық форма береді (зерттелетін курстың мазмұнының ерекшеліктері, белгілі бір сыныптың ерекшеліктері, сабақты құру логикасы және т.б.).

Сабақ әдістемелік жүйе ретінде.

Педагогикалық зерттеулердің көпшілігінде әдістемелік жүйе оқыту мақсаттары, оқыту мазмұны, оқыту әдістері (технологиялары) және оқыту әдістері, оқыту формалары мен құралдары, қол жеткізілген нәтижелер болып табылатын құрылым ретінде анықталады.

Мектеп географиясының кез-келген курсы (кез-келген тақырып, кез-келген сабақ) көрсетілген компоненттердің жиынтығы ретінде қарастырылуы керек. Әдістемелік жүйенің өзі келесі компоненттерден тұрады: мақсатты, мотивациялық, мазмұнды, іс-әрекеттік және рефлексивті бағалау. Осылайша,

қазіргі заманғы заманауи сабақ оқушының қызығушылықтары мен жеке басына тікелей қатысы бар ашық, динамикалық жүйе болып табылады. Қазіргі сабақта шығармашылық әдістер қолдану мұғалім мен оқушының өзін-өзі тануына ықпал етеді [6].

Айта кету керек, әр сабақ авторлық болып табылады және нақты жауаптар немесе ұсыныстар беру кейде мүмкін емес, өйткені бұл мұғалім сценарий авторы, режиссер және "сабақ" деп аталатын моно-спектакльдегі басты актер, оның сценарийі сабақ конспектісінде ұсынылатын болады, қазіргі уақытта көбінесе қысқа мерзімді жоспар деп аталады.

Оқушылар география сабағына математикадан кейін шаршап немесе дене шынықтыру сабағынан кейін қаншалықты жиі келеді! Осы сәтте көп нәрсе мұғалімнің эмоционалды көңіл-күйіне және сабақтың алғашқы минуттарына байланысты.

"Егер мұғалім сыныпқа кіріп, оның бетіне шешімсіздік байқалып, шаршаңқы кірсе бұл іс-әрекет оқушыларға да беріледі: оларға іскерлік, жұмыс көңіл-күйіне ену өте қиын, олар сабаққа кірісіп кете алмайды, бұл жерде мұғалімнің рөлі маңызды. Сабақтың алғашқы минуттары көбінесе оқу барысын, оқушылардың оқу көңіл-күйін анықтайды және сайып келгенде сабақтың сапасы мен нәтижесіне тікелей әсер етеді, сабақтың келесі кезеңдеріне қатысты бірқатар функцияларды орындайды: шиеленісті және қорқынышты жеңілдету, жағымды эмоционалды көңіл-күй, жаңа оқу жағдайларына бейімделу, оқушылардың назарын бір сабақтан екінші сабаққа аудару, оқушыларды ұйымдастыру, оқу іс-әрекетінің атмосферасын құру, оқу мүмкіндіктерін жұмылдыру, оқушыларды сабақты жобалау процесіне тарту, ұжымның бірлігі және т. б.

Дәстүрлі дидактикада сабақтың бірінші кезеңі сабақтың үштұғырлы мақсатын (білім беру, дамыту, тәрбиелеу) тұжырымдауды білдіреді.

Тәжірибе көрсеткендей, мақсаттарды тұжырымдаудың әртүрлі тәсілдері бар:

а) мақсаттар зерттелетін материалдың мазмұнына қарай анықталады. Алайда, мұндай мақсат қою игеру деңгейін анықтамайды, яғни нәтижеге бағытталмайды;

б) мақсаттар мұғалімнің қызметі арқылы түсіндіріледі, бұл оқушының субъективті ұстанымына сәйкес келмейді, өйткені мақсаттарды мұғалім қояды;

в) қазіргі заманғы сабаққа мектеп оқушыларының оқу қызметі арқылы мақсат қою оқушының мүмкіндіктеріне басымдық береді.

Оқушының белсенді субъект ретіндегі ұстанымы мақсат қою және жалпы оқу жұмысын жоспарлау кезеңінде көрінеді. Оқытудағы белсенді позицияға бағдарлану, олардың қажеттіліктері мен мүмкіндіктерін есепке алу оқушыларды оқу процесін бірлесіп жоспарлауға, олармен ынтымақтастыққа тартуды көздейді оқыту мақсаттарын және оларға жетудің оңтайлы жолдарын анықтау.

Бұл ретте оқытушының негізгі мәселесі оқытудың жеке тұлға үшін, оны ілгерілету және дамыту үшін маңыздылығын ашу болып табылады. Бүгінгі таңда бұл принциптер мен тәсілдер мектепте білім беру саласында де өзекті [7].

Педагогика ғылымындағы белсенді және тәуелсіз мақсат қою идеясы теориялық деңгейде дамыған, бірақ оны практикалық іске асыру мәселесі нақты әдістемелік жолдарды іздеуді қажет етеді.

Мемлекеттік білім беру әдістемелік әзірлемелері мен талаптары [8]:

1) сабақтың жалпы мақсатын анықтайтын сабақтың бір мақсаты тұжырымдалады;

2) сабақтың үш міндеті анықталады:

- білім беру (сабақ барысында оқушылардың негізгі ұғымдарды (заңдар, себеп-салдарлық байланыстар), сондай-ақ ғылыми фактілерді (нақты ұғымдар келтірілген және т. б.) игеруін (қайталау, бекіту) қамтамасыз ету, пәндік дағдылар қалыптастыруды жалғастыру (нақты пәндік дағдылар көрсетіледі) және т. б.);
- дамытушылық (оқушыларда оқылатын материалда маңызды, маңызды нәрсені бөліп көрсету қабілетін дамыту; фактілерді салыстыру, жалпылау, тәрбиелік, нәтижелер (жеке, пәнаралық, пәндік).

3) сабақтың бөлінген міндеттері жеке бағыттармен рәсімделетін жоспарланған нәтижелермен (жеке, пәнаралық және пәндік) салыстырылады.

Жоспарланған нәтижелерді анықтау кезінде тек осы сабақта қалыптасқан нәтижелерді таңдау керек, ал олардың жетістіктерін сабақтан кейін өлшеуге (бағалауға) болатындығын ерекше атап өтеміз.

Сабақтың дамушы міндеттеріне оқушылардың сабақта нақты іс-әрекетке қызығушылығын дамыту, жұмыс тәсілін, шарттарын және ұйымдастырылуын таңдауда дербестікті дамыту, ерік пен табандылықты және өзін-өзі бақылау қабілетін қалыптастыру, пәнге деген қызығушылықты дамыту, пәнаралық байланыс орнатуға үйрету жатады [9].

Сабақтың тәрбиелік міндеттерін тұжырымдау білім алушылардың жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыруға және дамытуға бағытталған маңызды педагогикалық үрдіс болып табылады. Бұл міндеттер оқушылардың эмоциялық сферасына әсер етуді, яғни таңдану, мақтаныш, құрмет пен қатысу сезімдерін оятуды көздейді. Сонымен қатар, жауапкершілік пен азаматтық парыз сезімін дамыту, ғылыми және өмірлік құндылықтарды түсінуге итермелеу арқылы дүниетанымдық көзқарасты тереңдетуге жағдай жасалады. Сабақ барысында оқушыларды белгілі бір заңдылықтардың, жаңалықтар мен өнертабыстардың ғылыми, практикалық және кәсіби маңыздылығына сендіру арқылы танымдық қызығушылығы артады. Күрделі тапсырмаларды ұжымдық ізденіс арқылы орындау эмоционалды серпіліс пен жеңіс қуанышын қалыптастырып, оқыту үдерісін жандандырады. Сонымен бірге, патриотизм, гуманизм, серіктестік, эстетикалық тәртіп нормалары секілді адамгершілік ұғымдарды ашу арқылы тұлғаның моральдық қасиеттерін тәрбиелеу көзделеді. Мұндай сабақтарда экологиялық тәрбие беруге және табиғатқа ұқыпты қарау қажеттілігін ұғындыруға да ерекше мән беріледі. Сабақтың ұйымдастырушылық-мотивациялық кезеңіндегі мұғалім мен оқушылардың іс-әрекетін сипаттайық.

Осы кезеңінің негізгі мақсаты-мұғалімнің мақсаттарын оқушылардың мақсаттарына "аудару" - міндетті мағыналық білім беру іс-әрекеттерімен қол жеткізуге болады, яғни, оқушыларға ілімнің мәні мен мағынасын көрсету, яғни. олардың мотивациясын, қызығушылығын және сайып келгенде оқу қажеттілігін қалыптастыру [10].

Танымдық қызығушылықты дамытуға көптеген ынталандырулар бар. Олардың әрқайсысы үшін география сабағында орын бар (3-кесте).

Белгілі бір сабаққа ең қолайлы танымдық қызығушылықты ынталандыруды таңдай отырып, мұғалім әдетте проблемалық сипатқа ие оқу жағдайын (тапсырма, сұрақ) жасайды. Тапсырманың мазмұнымен таныса отырып, оқушылар оны шешу үшін қажетті білімді өзектендіреді. Мұғалім туындаған қиындықтарды түзетуге және олардың себептерін анықтауға көмектеседі. Осылайша, оқушы түсіну, қарым-қатынас, рефлексия процедураларына қосылады; бұл жағдайда сыртқы мотивация кезеңінен ішкі мотивация кезеңіне көшу жүреді.

3-кесте. География сабақтарында оқушылардың танымдық қызығушылығын қалыптастыру факторлары

<i>Танымдық қызығушылықты дамыту көздері</i>	<i>Танымдық қызығушылықты ынталандыру</i>
Оқу пәнінің мазмұны "мені қызықтырады", "мен тексергім келеді", "мен таң қалдым"	мазмұнның жаңалығы; практикалық маңыздылығы; өлкетану материалы; экологиялық мәселелер; пәнаралық байланыстар; материалдың тарихшылдығы; ғылымның қазіргі жетістіктері; оқушылардың өмірлік тәжірибесіне сүйену; елдегі және әлемдегі ағымдағы оқиғаларды талқылау ("Жаңалықтар бес минуты: бүгін әлемде, елде, біздің аймақ")
Оқу процесін ұйымдастыру "маған бұл керек, бірақ мен білмеймін", "мен оны анықтағым келеді", "мен үйренгім келеді")	оқушылардың дербестік дәрежесін арттыру (шығармашылық, практикалық, дербес жұмыс); проблемалық тапсырмалар; экскурсиялар; ойын элементтері; қазіргі білім беру технологиялары; сабақтың дәстүрлі емес формалары (саяхат, конференциялар, семинарлар, пікірталастар, викториналар және т. б.); оқу құралдарының әртүрлілігі
Қарым-қатынас "мұғалім-оқушы", "оқушы-мұғалім", "оқушы-оқушы" "мен сөйлесуге қызығамын", "мен табысқа жетемін"	мұғалім мен оқушылардың эмоционалды көңіл-күйі; оқушылар мен мұғалімдердің бірлескен қызметі; іскерлік стиль; қолдау ынталандыру; "сәттілік жағдайын" қамтамасыз ету; өзара көмек және бақылау; сауалнама нысандарының әртүрлілігі және жеке өзара тексеру; бағалауды дәлелдеу; мұғалімнің көмегі; қарым-қатынас дағдыларын дамыту

Оқу міндетін қою кезінде оның танымдық белсенділікті ынталандыруы және оқушыларды іс-әрекеттің жаңа әдісін іздеуге бағыттауы керек екенін ескеру қажет.

Бұл кезеңде ұсынылған тапсырманың пәндік және жеке компонентін үйлестіру арқылы ілімнің мотивтері туралы хабардар болу және өзін-өзі анықтаумен байланыс (олардың ойларын, сезімдерін, қажеттіліктерін талдау), яғни оқытудың жеке нәтижелері қалыптасады. Қалыптасқан қиындықтан шығу жолдарын жобалай отырып, студент (көбінесе мұғалімнің көмегімен, кейде онсыз) өз қызметін жоспарлауға қосылады және қажетті ақпараттық (мәселені шешу үшін қандай ақпарат көздері қажет), коммуникативті, технологиялық ресурстарды анықтайды:

"Оқыту-білім алушылардың білімін, іскерлігін, дағдылары мен құзыреттілігін игеру, қызмет тәжірибесін игеру, қабілеттерін дамыту, күнделікті өмірде білімді қолдану тәжірибесін игеру және білім алушылардың өмір бойы білім алу уәждемесін қалыптастыру жөніндегі қызметін ұйымдастырудың мақсатты процесі" [11].

Оқу процесінде оқушы оқу іс-әрекетін жүзеге асырады-оқу пәнінің материалында оқу іс-әрекеттерін орындайды және интерьерлеудің психологиялық процесі ("айналдыру") барысында бұл сыртқы пәндік іс-әрекеттер ішкі, когнитивті (ойлау, есте сақтау, қабылдау) болып өзгереді. Осылайша, әрекет баланың дамуының сыртқы шарты ретінде әрекет етеді.

Мұғалімдердің дәстүрлі емес сабақтарға деген көзқарастары әр түрлі: кейбіреулер оларды қазіргі мектептегі оқу процесін жетілдіру бағытындағы дұрыс қадам деп санайды, ал басқалары, керісінше, мұндай сабақтарды педагогикалық принциптерді бұзу, оқушыларға жеңілдік деп санайды, оқушыға толық білім алуға кедергі жасайды деп есептейді.

Біздің бақылауларымыздың нәтижелері география пәні мұғалімдерінің басым көпшілігінің пікірлерін растайды: интерактивті жаңа әдістерді қолдану арқылы ұйымдастырылған сабақтар, өткізу әдістемесі бойынша әдеттен тыс, оқушыларға қатаң құрылымы бар күнделікті сабақтарға қарағанда көбірек ұнайды. Сондықтан мұндай сабақтарды барлық мұғалімдерге және барлық сыныптарда өткізуге кеңес беруге болады. Бірақ оларды сабақтың негізгі түріне айналдыру практикалық емес.

Сабақтың дәстүрлі емес жаңа формалары білім алушылардың танымдық қызығушылығын арттырып, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған инновациялық педагогикалық тәсілдерді қамтиды. Мұндай сабақтар пәнаралық байланыстарды негіз еткен интеграцияланған құрылымда ұйымдастырылып, оқу материалын жан-жақты және терең меңгеруге мүмкіндік береді. Жарыс, ойын, викторина, рөлдік ойындар мен дуэль секілді түрлер оқушылардың белсенділігін арттырып, бәсекелестік және ынтымақтастық сезімдерін қалыптастырады. Сонымен қатар, зерттеу, бастапқы дереккөздерді талдау, сұхбат пен есеп беру сияқты әдістер білім алушылардың сыни ойлауын және рефлексиялық қабілеттерін жетілдіреді. Презентация, ми шабуылы, шолу секілді шығармашылық сипаттағы сабақтар оқу үдерісін дәстүрлі емес құрылымда ұйымдастыруға жағдай жасайды. Сондай-ақ телебағдарлама,

пікірталас, митинг немесе телекөпір сияқты қоғамдық қарым-қатынас формаларын еліктейтін сабақтар оқушылардың азаматтық белсенділігі мен коммуникативтік мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді. Қиял элементтеріне негізделген сабақтар, мысалы, ертегі немесе тосынсый сабақтары, эмоционалды қабылдауды тереңдетеді және білімді ойын арқылы меңгеруге мүмкіндік береді. Мекемелер мен ұйымдардың қызметін имитациялауға құрылған сот, тергеу, Парламенттегі пікірталас секілді сабақтар оқушылардың әлеуметтік рөлдерді түсінуіне жәрдемдеседі, ал мәдени іс-шараларға еліктеу (әдеби серуен, қонақ бөлмесі, экскурсия) тұлғаның жалпы мәдениетін дамытуға бағытталған. География, басқа мектеп пәндері сияқты, оқу процесіне кедергі келтірместен сабақ өткізудің жаңа түрлерін енгізудің бай мүмкіндіктеріне ие. Әдістемелік әдебиеттерде мұғалімдердің кәсіби қауымдастығының әртүрлі сайттарында сіз осындай сабақтардың көп санын таба аласыз. Мұнда "ерекше" география сабақтарының қысқаша "эскиздері" келтірілген, олар оқуда әртүрлі мүмкіндіктері бар оқушылардың оқу іс-әрекетін ұйымдастыру мүмкіндіктерін басқа көздермен көруге мүмкіндік береді [12].

1.2 Қазіргі география сабағының түрлері (сабақты оқыту, сабақтан тыс факультатив)

Сабақтың екінші кезеңіндегі мұғалімнің негізгі міндеті-зерттелетін материалдың мазмұнын таңдау, оқу жағдайларын құру және тапсырмалар жүйесін әзірлеу.

Оқу жағдайлары пәндік мазмұнға негізделуі және пәннен тыс сипатта болуы мүмкін

Оқу үдерісінде қолданылатын жағдайлық әдістердің тиімділігін арттыру үшін оқу жағдайларының типологиясына назар аудару маңызды. Ғылыми-әдістемелік тұрғыдан алғанда, оқу жағдайлары бірнеше түрге жіктеледі. Біріншіден, жағдай-проблема – бұл нақты, жедел шешуді талап ететін проблемалық ахуалдың прототипі болып табылады; мұндай жағдайлар студенттердің тиімді шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Екіншіден, жағдай-иллюстрация – зерттелетін тақырыпқа байланысты нақты жағдайдың мысалы ретінде қарастырылады; әсіресе ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) арқылы ұсынылған жағдайлар визуалды ақпаратты талдау және түсіну қабілетін дамытуға ықпал етеді. Үшіншіден, жағдай-бағалау – бұл алдын ала ұсынылған шешімі бар нақты ахуал, оны оқушы бағалап, өзінің балама шешімін ұсынуы қажет. Төртіншіден, жағдай-тренинг – стандартты немесе ұқсас жағдайға негізделген үлгі, ол студенттердің практикалық машықтарын жетілдіруге бағытталған; мұндай жағдайлар не сипаттау, не оны шешу жолымен игеріледі. Осы типологияны жүйелі түрде пайдалану болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін дамытуда айтарлықтай рөл атқарады.

Оқу міндеттері, оларды пайдалану. Оларды қалыптастыруға және бағалауға бағытталған оқу-танымдық және оқу-практикалық жүйелі білімді игеруге ықпал ететін іскерлік дағдылар, білімді өз бетінше игеру, беру және

интеграциялау, проблемаларды/проблемалық жағдайларды шешу, ынтымақтастық, коммуникация, өзін-өзі ұйымдастыру және өзін-өзі реттеу, рефлексия, құндылық-семантикалық көзқарастар дағдылары білім алушылардың АКТ-құзыреттілігі міндеттер жатады [13].

Сабақ мазмұнын таңдауда мұғалім оқушылардың танымдық қабілеттерін дамытуға бағытталған кешенді тәсілді ұстануы тиіс. Бұл орайда дәстүрлі ақпарат көздерімен қатар (сөздіктер, энциклопедиялар, анықтамалықтар, электрондық ресурстар мен интернет материалдары) заманауи дереккөздерді тиімді қолдану маңызды. Сонымен қатар, оқушылардың жеке бақылаулары, өмірлік тәжірибелері мен жүргізген эксперименттері де құнды ақпарат көзі болып табылады. Оқу үдерісіне өлкетану материалдарын, басқа пәндермен пәнаралық байланыстарды енгізу арқылы мазмұнды тереңдетіп, оқушылардың білімін нақты өмірлік жағдайлармен байланыстыруға мүмкіндік туады. Ақпаратты мәтін, кесте, диаграмма, графика, бейне және аудио сияқты әртүрлі форматта беру танымдық процесті әртараптандырып, білімнің қабылдануын жеңілдетеді. Сонымен қатар, оқу ақпаратын нәтижелі өңдеуге арналған тапсырмалар мен өзіндік бақылау элементтері оқушылардың дербестігін дамытуға ықпал етеді. Мұғалім әртүрлі дереккөздерден алынған мәліметтерді салыстыруды қажет ететін оқу жағдайларын ұйымдастыру арқылы сыни ойлауды қалыптастырады.

Оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетін тиімді ұйымдастыру үшін сабақ құрылымында оқушылардың әрекет ету тәсілдерінің алмасуы мен бірізділігін қамтамасыз ететін динамикалық элементтерді қолдану маңызды. Тапсырмалардың мазмұны мен деңгейінің өзгергіштігі, яғни оқушының оқу қарқынына, күрделілік деңгейіне және әрекет ету стратегияларын таңдауға мүмкіндік беру — оқыту үдерісінің жекеленуін қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, мұғалім тарапынан оқу іс-әрекетіне түсіндірмелі басшылық жасау, оқушылардың кезең-кезеңімен өзін-өзі және өзара талдау жүргізуі оқудың сапасын арттырады. Топтық жұмыс формаларын енгізу арқылы әр оқушыны белсенді әрекетке тарту, коммуникативтік кедергілерді жою, оқу әрекетінің репертуарын кеңейту және табысқа жету мүмкіндіктерін қамтамасыз ету — қазіргі білім беру талаптарының бірі болып табылады. "Оқыту технологиясы" ұғымын әр түрлі түсіндірулерге және оларды жіктеудің әртүрлі тәсілдеріне қарамастан, зерттеушілердің көпшілігі оқыту технологиясы дидактикалық мақсаттарға кепілдік берілген қол жеткізуді ескере отырып, оқу процесін оңтайлы құру мен жүзеге асырумен байланысты деп келіседі.

География мұғалімдерінің педагогикалық тәжірибесінде заманауи білім беру талаптарына сай әртүрлі оқыту технологиялары кеңінен қолданылуда. Атап айтқанда, тірек конспектілері — оқу материалының мазмұнын символдық түрде құрылымдап, негізгі идеяларды қабылдауды жеңілдетуге және оқушының әрекет ету алгоритмін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Проблемалық оқыту технологиясы — оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, ойлау, талдау, және коммуникативтік дағдыларын дамытуға бағытталған. Жобалық қызмет — ақпарат көздерімен тиімді жұмыс жүргізу, оқушылардың өзіндік пікірін қалыптастыру мен шығармашылық әлеуетін жүзеге асыру жолындағы маңызды әдіс. Ситуациялық міндеттер — нақты өмірлік ахуалдарға негізделген

тапсырмалар арқылы пәнаралық байланыстарды күшейтіп, білім алушылардың пәндік және жеке нәтижелерге қол жеткізуіне жағдай жасайды. Сонымен қатар, компьютерлік технологиялар – АКТ құралдарын пайдалану арқылы ақпарат іздеу, деректерді өңдеу, презентациялар дайындау секілді іс-әрекеттерді орындап, оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттыруға ықпал етеді. Бұл технологиялар оқыту процесін жандандырып қана қоймай, оқушылардың функционалдық сауаттылығы мен кәсіби бағдарлануына негіз болады.-ситуациялық міндеттер (пәнаралық, пәндік және жеке нәтижелерді қалыптастыру мақсатында нақты өмірлік міндеттерді шешу, оқыту); компьютерлік технологиялар (ақпарат іздеу, статистикалық деректерді жаңарту, презентациялар әзірлеу, АКТ құзыреттілігін қалыптастыру үшін басқа да тапсырмалар) және т. б [14].

Оқулықпен жұмыс істеу әдістері. Оқулық географияны оқытудың негізгі құралы және білімнің негізгі көзі болып қала отырып, оқытудың барлық кезеңдерінде белсенділік тәсілін жүзеге асыруға мүмкіндік береді. География оқулығымен дұрыс ұйымдастырылған жұмыс оқушылардың кітаппен, географиялық мәтінмен өз бетінше жұмыс істеу қабілетін қалыптастыру мақсаттарына қызмет етеді. Оқушылардың ойлауы мен сөйлеуін дамытады, оны байытады, география мен ақыл-ой мәдениетіне қызығушылық тудырады.

Оқулықпен жұмысты ұйымдастыру өте алуан түрлі, ол мұғалімнен шығармашылық тәсілді талап етеді (4- кесте).

4-кесте .Оқулықпен жұмыс істеу кезінде белсенділік тәсілін іске асыру

Оқу кезеңі қызметі	Оқулықтың әдістемелік аппаратымен жұмыс түрлері
Мотивациялық-құндылық	Сұрақтар арқылы анықтамалық білімді өзектендіру мәтіннің басында; сабақ мәселесін тұжырымдау, абзацтың атауына сүйене отырып
Бағдарлау-белсенділік	Қызмет алгоритмін оқыту, ұйымдастыру, сөйлеу қызметі
Атқарушы	Ойнату, логикалық талдау, іздеу түсіндірмелер, оқу жағдайындағы қарым-қатынас, тұлғаға бағытталған іс-әрекет
Шығармашылық	Түсініктеме іздеу, шығармашылық қызмет, оқу жағдайындағы қарым-қатынас, тұлғаға бағытталған іс-әрекет
Бағалау-рефлексивті	Оқу жағдайындағы қарым-қатынас, жеке бағдарланған қызмет, эталонды салыстыру бағалау және өзін-өзі бағалау оқулықты қызметте қолдану нәтижелері

Оқулықтың әдістемелік аппараты оқу процесінің әр кезеңінде оқушылардың белсенділігін арттыруға бағытталған. Мотивациялық-құндылық кезеңінде оқушылардың білімін өзектендіру мен сабақтың мақсатын анықтауға арналған сұрақтар мен тапсырмалар қолданылады. Бағдарлау-белсенділік кезеңінде қызмет алгоритмі түсіндіріліп, сөйлеу және танымдық әрекет ұйымдастырылады. Атқарушы кезеңде оқушылар логикалық талдау жасап,

түсіндірмелерді іздеп, оқу барысындағы қарым-қатынасқа түседі. Шығармашылық кезеңде түсінік беру, шығармашылық тапсырмаларды орындау арқылы тұлғалық даму жүзеге асса, ал бағалау-рефлексивті кезеңде оқушылар өз жұмыстарын бағалап, эталонмен салыстырып, өзін-өзі бағалауды үйренеді.

Төменде география сабағы барысында қолданылатын тапсырмалар тізбегі көрсетілді.

Оқулық мәтінімен жұмыс істеуге бағытталған тапсырмалар оқушылардың мәтінді түсіну, өңдеу, интерпретациялау және қолдану дағдыларын кешенді түрде дамытуға негізделген. Бұл тапсырмалар білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, мәтінмен сын тұрғысынан жұмыс істеу мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді. Мәселен, оқушылардан суретте бейнеленген нысанның сипаттамасын оқулық мәтінінен табу, қажетті мәтінді анықтау немесе зерттелетін тақырыпты жоспарлау талап етіледі. Сонымен қатар, күрделі сөйлемдерді аудару, мағынасын жоғалтпай жеңілдету, мәтін бөліктеріне сұрақ қою, пайымдаулар жасау, анықтамалық сөздерге сүйене отырып ақпаратты кеңейту, "соқыр" мәтінді терминдермен толықтыру сияқты тапсырмалар тілдік-коммуникативтік және когнитивтік қабілеттерді дамытуға бағытталған. Ауызша жауап беруге арналған конкурс түріндегі жаттығулар оқушылардың қысқа әрі нақты сөйлеу, өз ойын құрылымды жеткізу дағдыларын жетілдіреді. Мұндай тапсырмалар жүйелі түрде қолданылған жағдайда оқулықпен жұмыс жасау тек ақпаратты қабылдау құралы ретінде ғана емес, сонымен қатар оқушының функционалдық сауаттылығы мен білімді терең меңгеруіне ықпал ететін тиімді педагогикалық құралға айналады. *Себеп-салдар тізбегі*. Іс жүзінде барлық оқушылар себеп-салдарлық байланыстар тізбегіндегі байланыстардың дұрыс реттілігін орнатуға тапсырмаларды үлкен қызығушылық тудырады (Н. Л. Галеева, Н. Л. Мельничук бойынша) [15].

Мысалы: келесі тізбекте дұрыс реттілікті орнатыңыз:

- 1) Күн сәулесінің түсу бұрышы;
- 2) географиялық ендік;
- 3) күн жылуының (радиацияның) мөлшері;
- 4) температура.

Дұрыс жауап: 2 - 1 - 3 - 4.

Мұндай тапсырма графикалық түрде ұсынылуы мүмкін

Анықтамалық жазбаларды қолдану оқушылардың эмоционалды-ерікті, сенсорлық және танымдық әрекеттерін белсендіруге мүмкіндік береді. Анықтамалық конспектте қамтылған ақпарат, көрнекі түрде ұсынылған, оны әдетте мұғалім түсіндіргенде де, оқушы жауап беруге дайындалғанда да айтады. Білімнің тірек конспектісінде құрылымдық түрде баяндалады, одан әрі оқыту кезінде қажет болатын негізгі нәрсеге баса назар аударылады; презентация, жазбалар - қысқа, әр түрлі безендіру әдістері, түсті кірістірулер қолданылады. Бұл рефераттың эстетикалық тартымдылығын қамтамасыз етеді, бұл танымдық белсенділіктің эмоционалды компонентіне әсер ету мүмкіндігін анықтайды. Анықтамалық конспект географиялық объектілердің формальды белгілерін, олардың арасындағы байланыстар мен қатынастарды, әрекетті орындау тәсілдерін, пайымдауды және т. б. көрсетуі мүмкін.

Географиялық ерекшеліктердің *типтік жоспарын* қолдану. Типтік жоспар жауапты дайындаудың логикалық схемасы болып табылады және негізгі білімді бөлуге, белгілі бір тақырып, бөлім, объект бойынша маңызды мазмұнды таңдауға көмектеседі. Типтік жоспарды қолданудың мақсаты-географиялық объектілер немесе құбылыстар бойынша әртүрлі мәліметтер мен фактілердің "механикалық қоспасын" есте сақтамау. Бұл нақты, дәйекті, логикалық түрде жауап құруға мүмкіндік береді, себеп-салдарлық байланыстарды міндетті түрде ашуды талап етеді және карталармен кең жұмысты қамтамасыз етеді. Сондықтан мұғалім жеке (немесе жұптық, топтық) жұмыс түрін ұсына отырып, оқушылардың дербестік дәрежесін арттыра алады, содан кейін оқушылардың өздері нәтижелерді өзара тексереді. Өзеннің типтік сипаттамасы жоспары

1. Атауы.

2. Географиялық орналасуы (қай материкте және қай жерде бөліктер қай Мұхит бассейніне жатады).

3. Шығу орны (жер атауы, координаттары, биіктігі).

4. Сағаның орналасуы және пішіні.

5. Ұзындығы километрмен және бағыты ағымдар.

6. Ірі салалары (оң, сол).

7. Өзен ағысының сипаты және оның рельефке тәуелділігі, құлауы өзендер.

8. Қуат түрі және режимі.

9. Экономикалық пайдалану.

10. Экологиялық мәселелер және оларды шешу жолдары.

Географиялық диктанттар жедел бақылаудың бір түрі болып табылады және негізінен оқушылардың білімі мен дағдыларын бекіту және тексеру кезеңдерінде қолданылады. Диктант тапсырмасының мәні оқушылардың мәтіндегі географиялық қателерді тауып, түзетуі болып табылады.

Терминологиялық және фактологиялық диктанттар зерттелген теориялық материалды (географиялық объект, анықтау) дәл көбейту арқылы бос орындарды толтыруға бағытталған (факт, термин, күн және т.б.) [16].

Мектеп қабырғасында сабақтан тыс факультатив ұйымдастыруға болатын бағыттар.

1. «Географиялық зерттеулер және картография»

Мақсаты: Оқушыларға географиялық зерттеулер жүргізу, карталар жасау және олардың қолданылуын үйрету. Графиктер мен диаграммаларды оқу, географиялық мәліметтерді өңдеу және талдау дағдыларын дамыту.

Міндеті: Оқушыларға нақты аймақты зерттеуге тапсырма беру (мысалы, қаланың немесе ауылдың географиялық ерекшеліктері), содан кейін өздерінің карталарын немесе географиялық жобаларын жасауға бағыттау.

2. «Климат және климаттық өзгерістер»

Мақсаты: Әлемдегі климаттық өзгерістерді зерттеу, оның себептері мен салдарын түсіндіру. Әсіресе, жергілікті климаттың өзгеруі туралы мәліметтерді талқылау.

Міндеті: Оқушыларға климаттық өзгерістердің әсерін зерттеп, деректер жинау, талдап үйрету, нәтижесінде өз пікірлері мен ұсыныстарын жасауға бағыт көрсету..

3. «Геосаясат және халықаралық қатынастар»

Мақсаты: Геосаяси карталар мен дүниежүзілік саясаттың географиялық аспектілерін зерттеу. Мемлекеттердің шекаралары мен олардың табиғи ресурстары арасындағы байланыс.

Міндеті: Оқушыларға әлем картасын пайдаланып, әртүрлі мемлекеттердің геосаяси жағдайын зерттеу. Түрлі халықаралық мәселелерді талқылап, мысалы табиғи ресурстарды бөлісу немесе шекаралық дауларды шешуге өз ұсыныстарын дайындауға көмектесу.

4. «Географиялық білімді ойындар арқылы үйрену»

Мақсаты: Оқушыларға географияны ойындар арқылы үйрету (мысалы, викториналар, карталық ойындар, географиялық квесттер).

Міндеті: Оқушыларға топтық ойындар ұйымдастыру, түрлі географиялық білімдерін тексеретін тапсырмалар мен карталар бойынша жарыстар өткізу.

5. «Туризм және география»

Мақсаты: Әлемдегі және Қазақстандағы танымал туристік бағыттарды зерттеу. Географиялық тұрғыдан туризмнің дамуы, оның экологияға әсерін айқындау.

Міндеті: Оқушыларға белгілі бір аймақты таңдап, оның туристік тартымдылығын зерттеп, туристер үшін маршруттар дайындауға баулу.

Жоғарыда аталған бағыттар бойынша сабақтан тыс факультатив сабақтар ұйымдастыруға болады. Бұл оқушылардың география пәніне деген қызығушылықтарын арттыруға көмектеседі.

1.3 География сабағының технологиялық картасын жасақтау

Білім беру жүйесінің үздіксіз жаңғыруы жағдайында педагогикалық үдерістің маңызды құрамдас бөлігі болып саналатын сабақ жоспары да елеулі өзгерістерге ұшырауда. Қазақстан Республикасында білім мазмұнын жаңарту аясында енгізілген жаңа педагогикалық тәсілдер мен бағалау жүйелері мұғалімдердің сабақ жоспарын құрастырудағы әдіснамалық және ұйымдастырушылық ұстанымдарын қайта қарауды талап етеді. Бұл өзгерістер тек оқыту мазмұны мен құрылымына ғана емес, сонымен қатар мұғалімнің кәсіби қызметінің сипатына, оқыту технологияларын қолдануына, оқушылармен өзара әрекеттесу тәсілдеріне де әсер етуде.

Бүгінгі таңда жаңартылған білім беру мазмұны (ЖББМ) негізінде сабақ жоспары оқушының жеке ерекшеліктерін, құндылықтық бағдарларын және функционалдық сауаттылығын дамытуға бағытталған. Оқыту мақсаттары оқу бағдарламасынан нақты айқындалып, сабақ құрылымы кіріспе, негізгі және қорытынды бөлімдерге жіктеліп беріледі. Сонымен қатар сабақ жоспары қалыптастырушы бағалау, саралау, белсенді оқыту әдістері мен ресурстарды пайдалану тәрізді негізгі компоненттерді қамтиды. Мұндай құрылым білім алушының оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етуге бағытталған.

Осы ретте сабақ жоспарындағы басты ерекшеліктердің бірі – оқытудың дербестендірілуі мен сараланған оқыту тәсілдерін енгізу. Бұл тәсіл оқушылардың оқу деңгейі мен қажеттіліктерін ескере отырып, оқу

тапсырмаларын түрлендіруді көздейді. Сонымен бірге цифрлық технологиялардың білім беру кеңістігіне белсенді енгізілуі мұғалімдерге онлайн платформалар мен электрондық ресурстарды тиімді қолдануды міндеттейді. Алайда бұл өз кезегінде мұғалімнің цифрлық құзыреттілігі мен техникалық жабдықталу деңгейіне тікелей тәуелді.

Жаңартылған бағалау жүйесі де сабақ жоспарында маңызды рөл атқарады. Қалыптастырушы және жиынтық бағалау тәсілдері оқушылардың оқу жетістігін кешенді бақылауға мүмкіндік бергенімен, мұғалімдерге қосымша уақыттық және құжаттық жүктеме әкелуде. Мұғалім сабақ жоспарын құрастыру барысында бағалау критерийлері мен дескрипторларын нақты әрі қолжетімді етіп жазуға міндетті, бұл педагогикалық жұмыстың күрделене түсуіне себеп болуда.

Сабақ жоспарындағы мұндай жаңашылдықтармен қатар, бірқатар жүйелі қиыншылықтар да орын алуда. Біріншіден, мұғалімдердің барлығы бірдей жаңартылған оқу бағдарламасының әдістемелік қырларын терең меңгермеген. Бұл әсіресе ауылдық мектептерде жиі байқалады. Екіншіден, оқу процесін цифрландыру бағытындағы жұмыстар толық жүзеге аспай отыр. Кейбір мектептерде интернет желісінің әлсіздігі мен электронды құрылғылардың жетіспеушілігі сабақ жоспарын тиімді жүзеге асыруға кедергі келтіруде. Үшіншіден, жаңартылған білім мазмұнына сәйкес келетін оқу-әдістемелік материалдардың, дидактикалық тапсырмалардың жеткіліксіздігі сабақ жоспарын сапалы жасауға қиындық тудырады. Бұл жағдай мұғалімдердің шығармашылық әлеуетін арттыруды қажет етеді. Төртіншіден, оқушылардың жас ерекшеліктері мен танымдық қажеттіліктері сабақ жоспарын әзірлеу барысында кейде ескерілмейді, бұл оқыту процесінің тиімділігін төмендетуі мүмкін.

Осылайша, қазіргі сабақ жоспарлау жүйесі білім беру сапасын арттырудың тиімді құралы бола отырып, педагогтың кәсіби құзыреттілігін, шығармашылық әлеуетін және әдістемелік шеберлігін үздіксіз дамытуды талап етеді. Сабақ жоспарын тиімді жүзеге асыру үшін мұғалімдерге әдістемелік қолдау көрсету, материалдық-техникалық базаны нығайту, сондай-ақ жоспарлау мен бағалаудағы формализмді болдырмау – білім беру саясатының маңызды бағыттарының бірі болуы тиіс.

Қысқа мерзімді жоспар — бұл оқу процесін ұйымдастырудың маңызды құралы, ол белгілі бір уақыт аралығында (әдетте бір сабақ немесе бірнеше сабақ) жүзеге асырылатын оқу мазмұнын анықтайды. География пәні бойынша қысқа мерзімді жоспар — бұл география сабақтарын өткізу үшін мұғалімнің жоспарлаған іс-әрекеттерінің, тапсырмалардың, оқытудың әдіс-тәсілдері мен нәтижелерінің тізімі.

Қысқа мерзімді жоспардың құрамында келесі бөліктер болуы мүмкін:

Сабақтың тақырыбы - оқу тақырыбы, мысалы, «Құрлықтардың табиғи жағдайлары» немесе «Қазақстанның климаттық аймақтары».

Оқу мақсаттары - оқушылардың сабақ соңында қандай білім мен дағдыларды меңгеруі тиіс екені.

Сабақтың мазмұны мен кезеңдері. Сабақтың құрылымы мен оның кезеңдері нақты көрсетіледі. Бұл жерде әр кезеңнің мақсаттары, уақыт мөлшері және

қолданылатын әдіс-тәсілдер жазылады. Сабақ құрылымы мынадай болуы мүмкін:

Ұйымдастыру кезеңі (5-7 минут). Сабақтың басталуы, оқушылардың назарын сабаққа аудару, сабаққа психологиялық дайындық, үй тапсырмасын сұрау.

Жаңа білімді түсіндіру (15-20 минут.) Мұғалім жаңа тақырыпты түсіндіреді. Бұл кезеңде мұғалім оқушыларға қажетті ақпаратты, мысалдарды, суреттерді, карталарды көрсетеді. Мұғалім мен оқушылар арасындағы сұхбат немесе практикалық тапсырмалар орындалуы мүмкін.

Оқушылардың белсенділігін арттыру (15-20 минут.) Бұл кезеңде оқушыларға тапсырмалар беріледі, топтық жұмыс, жұптық талқылаулар жүргізіледі. Оқушылар өзара ой бөліседі, тапсырмаларды орындап, тақырыпты тереңірек меңгереді.

Қорытындылау (5-7 минут). Сабақтың қорытындысы жасалады, оқушылардың сұрақтары тыңдалады. Мұғалім сабақты түйіндейді және оқушылардың түсініктерін тексереді.

Қолданылатын әдіс-тәсілдер. Қысқа мерзімді жоспарға оқу әдіс-тәсілдері де енгізіледі. Мұғалім оқушыларды оқу процесіне тарту үшін әртүрлі әдістерді қолданады.

Бағалау. Оқушылардың сабақ барысында жеткен жетістіктерін бағалау әдістері көрсетіледі. Бұл кезеңде мұғалім әртүрлі бағалау тәсілдерін қолдана алады:

Өзін-өзі бағалау — оқушылар өздерінің іс-әрекеттерін бағалайды.

Топтық бағалау — топ мүшелері бір-бірін бағалайды.

Кері байланыс — мұғалім оқушыларға тапсырмаларды орындаған соң кері байланыс береді.

Қажетті ресурстар мен материалдар.

Қысқа мерзімді жоспарлау — оқу процесінің тиімділігін арттыруға бағытталған заманауи педагогикалық құрал болып табылады. Оның артықшылықтары сабақ құрылымын нақты кезеңдерге бөліп, мұғалімге уақытты тиімді басқаруға мүмкіндік беруінде көрінеді. Бұл тәсіл мұғалімнің сабақ барысында оқытудың әртүрлі әдістерін мақсатқа сай қолдануына жағдай жасайды, нәтижесінде оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артады. Сонымен қатар, қысқа мерзімді жоспар оқушылардың оқу жетістіктерін жүйелі түрде бағалау мен бақылауды қамтамасыз етіп, оқу сапасын арттыруға ықпал етеді. Осындай жоспарлау үлгісі оқыту процесін біріздендіріп, мұғалім мен оқушы арасындағы өзара әрекетті тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік береді [17]. Қазіргі таңда заманауи әдістерді көп қолдану сабақ жоспарын жасауда тиімділігі жоғары. Интернет ресурстарын география сабақтарына енгізу қажет. Мұғалімдер Google Earth, ArcGIS Online немесе интерактивті онлайн карталар сияқты қолжетімді сандық құралдармен танысудан бастай алады. Оқушыларға сыныптан шықпай-ақ әртүрлі аймақтарды зерттеуге мүмкіндік беру үшін виртуалды экскурсиялар ұйымдастырылуы мүмкін. Жобаға негізделген оқытуда ГАЖ-ды пайдалану проблемаларды бірлесіп шешуге және сыни тұрғыдан ойлауға ықпал етеді. Оған қоса, қашықтан зондтау деректерін сабақтарға қосу

технологияның географиялық барлауды қалай қолдайтынының нақты мысалдарын береді. География сабақтарына интернет ресурстарын енгізу оқушылардың пәнді түсінуі және оқуды қызықты етеді.

География сабақтарында интернет ресурстарын құру және пайдаланудың әртүрлі тәсілдері бар. Онлайн карталар және ГАЖ құралдары негізінде карталарды интерактивті түрде зерттеу үшін Google Maps, Google Earth немесе ArcGIS сияқты платформаларды пайдалануға болады. Виртуалды турлар - виртуалды шындық веб-сайттары немесе құралдары арқылы географиялық нысандарды, экожүйелерді немесе мәдени белгілерді зерттеу үшін виртуалды турларды жасап, оқушыларға зерттеуге және нақты орындарға виртуалды саяхат жасауға болады.

Интернеттегі дерекқорлар мен ресурстар- соңғы жаһандық статистика үшін CIA World Factbook, Біріккен Ұлттар Ұйымы немесе Дүниежүзілік Банк дерекқорлары сияқты дерекқорларға қол жеткізе алады.

Географиялық ойындар мен викториналар - оқуды қызықты ету үшін онлайн режимінде қолжетімді географиялық білім беру ойындары мен викториналарды пайдалану тиімді. Kahoot сияқты платформалар немесе Quizizz, мұғалімдерге интерактивті құруға мүмкіндік берген оқушылар үшін танымдық жүйесін қалыптастыруға тиімді.

Оқу бейнелері мен деректі фильмдері - географиялық тақырыптар бойынша бейнелер мен деректі фильмдерді қосу үшін YouTube сияқты платформаларды немесе білім беру ағынды қызметтерін пайдалану тиімді әрі қызықты болады. Сондай-ақ, оқушылар осы бейнефильмдердің мазмұнын талдап, талқылайтын тапсырмалар беруге болады.

Бірлескен онлайн платформалар –бірлескен жобалар үшін Google Classroom немесе Microsoft Teams сияқты платформалар пайдалану, оқушылар ой бөлісетін сұрақтар қойып, виртуалды топтық жұмысқа қатыса алады.

Сандық әңгімелер - оқушылардан PowerPoint, Prezi немесе Adobe Spark сияқты құралдарды пайдаланып сандық әңгімелер немесе презентациялар жасауды ұсыну, әңгімелеуді жақсарту үшін мультимедиялық элементтерді қосу арқылы олардың сабақтың түсінуін қадағалауға болады [18].

Қазіргі білім беру жүйесінде оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыру мен басқарудың негізгі құралы ретінде қысқа мерзімді сабақ жоспары маңызды орын алады. Бұл жоспарлау формасы мұғалімнің сабақ құрылымын нақтылап, оқу мақсаттарына жетуге бағытталған әрекеттерін жүйелеуге мүмкіндік береді. Заманауи әдістемелер тұрғысынан алғанда, қысқа мерзімді сабақ жоспары тек мазмұнды емес, сонымен қатар оқушының құзыреттілігін дамытуға бағдарланған стратегияны қамтиды.

Халықаралық тәжірибеде, мысалы, Ұлыбритания мен Финляндия сияқты елдерде, қысқа мерзімді жоспарлау оқушының белсенді оқуын қолдауға бағытталған. Мұнда мұғалім тек тақырыпты түсіндірумен шектелмей, оқушылардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілеттерін және дербес шешім қабылдау дағдыларын қалыптастыруға тырысады. Американдық зерттеуші Даниэльсон қысқа мерзімді сабақ жоспарын құрастыруда төрт негізгі компонентті атап көрсетеді: оқу мақсаттарының анықтығы, белсенді оқу

әдістерінің қолданылуы, оқыту нәтижелерін бағалау және оқушылардың оқу үдерісіне қатысу деңгейі. Бұл тұжырымдама қазіргі білім берудегі конструктивизм және оқушыға бағдарланған оқыту теорияларына негізделген [19].

Қысқа мерзімді жоспар - мұғалім үшін өте маңызды құрал, себебі ол сабақтың құрылымын анықтап, оқу процесін тиімді ұйымдастыруға көмектеседі. География пәні бойынша осы жоспарды дұрыс пайдалану арқылы оқушылардың білімін тереңдетуге және олардың танымдық қабілеттерін дамытуға болады.

9 сынып оқушыларына Қазақстан географиясы (Р. Ә. Қаратабанов, А. А. Саипов, Б. Х. Балғабаева, Қ. Т. Сапаров) оқулығы бойынша қысқа мерзімді жоспар жазылды. 5-кестедегі сабақ құрылымы оқушылардың сыни ойлауын, дербес жұмыс жасауын және цифрлық ресурстарды тиімді пайдалануын қамтамасыз етті. Әсіресе, LearningApps және Stat.gov.kz сияқты ресурстарды қолдану - оқушылардың зерттеу дағдысын қалыптастыруға ықпал етті. Сондай-ақ, рефлексия кезеңіндегі «БББ» әдісі оқушылардың өз оқу үдерісіне талдау жасап, келесі сабақтарға мақсат қоюына мүмкіндік берді. Жалпы алғанда, сабақ оқушылардың географиялық білімін тереңдетіп қана қоймай, олардың өмірмен байланыстыра білу дағдысын да дамытты. Бұл сабақта оқушылар елді мекендердің түрлері мен олардың функционалдық аймақтарын сипаттап, Қазақстандағы елді мекендерді жіктеу дағдыларын меңгерді. Сабақ барысында оқушылардың қызығушылығын арттыру үшін өлең жолдары, бейнематериалдар және интерактивті тапсырмалар қолданылды. Тақырыпты меңгеру барысында білім алушылар статистикалық деректермен жұмыс істеп, функционалды аймақтарды саралап, өз ойларын білдіру арқылы географиялық талдау қабілеттерін дамытты. Сабақ оқушылардың жаңашылдыққа бейімділігін, талдау мен бағалау дағдыларын қалыптастыруға бағытталды [20].

Қысқа мерзімді сабақ жоспары

Сынып: 9

Бөлім: 4. Әлеуметтік география. 4.1 Халық географиясы

Сабақтың тақырыбы: Елді мекендердің жіктелуі

Елді мекендердің функционалдық зоналары

Оқу бағдарламасына сәйкес оқу мақсаты:

9. 4. 1. 7 Қазақстандағы елді мекендерді жіктейді.

9. 4. 1. 8 Елді мекендердің түрлері мен функционалды зоналарын сипаттайды.

Сабақтың мақсаты:

- Қазақстандағы елді мекендерді жіктейді;
- Елді мекен түрлерінің атқаратын функционалды зоналарын сипаттайды;
- ЕББҚ: Елді мекендерді сипаттайды.

5-кесте. География сабағының технологиялық картасы

Сабақ барысы				
Сабақтың кезеңі уақыты	Педагогтің іс - әрекеті	Білім алушының іс - әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 2 мин 3 мин 3 мин	(Ұ) Ұйымдастыру кезеңі Оқушылармен амандасып, оқушылардың көңілін сабаққа аудару. Сыныпты түгелдеу, сыныптағы оқушылардың зейінін сабаққа аудару Апта дәйек сөзі «Жаңашылдық– заман талабы» Үй жұмысы «Суреттер сөйлейді» әдісі ✓ Оқушылар өткен тақырып бойынша суреттегі ақпараттарды сипаттайды Қазақстандағы халқы көп 3 облыс? Халқы ең аз 3 облыс? 	Мұғаліммен амандасып, кезекші оқушы сыныптағы оқушылардың санын баяндайды Оқушылар өткен тақырып бойынша суреттегі ақпараттарды зерделейді	(ҚБ) мұғалім 1-10 балл аралығында бағалайды Дескриптор: Жалпы – 1 балл: Халқы ең көп және ең аз облыстарды атайды	
Сабақтың ортасы 2 мин 5 мин	Жаңа сабақ «Өлең шумағы» әдісі Қалада көп көлік, адамдардың дауысы, Ауылда тыныштық, құстар әні. Қалада жырақ, ағаштар аз, Ауылда жапырақ, көк шөп кең ажар. ✓ Сабағымыздың тақырыбы қандай болмақ? ✓ Сабаққа мақсат қойып көрейік? Мағынаны тану «Түртіп алу» әдісі Бейнеролик: Қазақстандағы елді мекендері ➤ Қазақстанда қандай ірі қалалар бар?	Оқушылар өлең шумақтары арқылы тақырыпты анықтайды Сабаққа мақсат қояды Бейнероликті қарайды. Қазақстандағы елді мекендердің түрлерін анықтайды Оқушылар Қазақстан облыстарының орталықтары мен моноқалаларды анықтайды	«Жарайсың» деген мадақтау сөзімен ынталандыру. Дескриптор: Жалпы 3 – балл: 1.Облыс орталықтарын анықтайды	https://youtu.be/l-QY8chepak?si=f8sDMWRUL8uaTACI

10 мин	➤ Облыс орталықтары? 1. Тапсырма (ЖТ) Жеке тапсырма «Сәйкестендіру» әдісі ЕББҚ LearningApps бағдарламасы арқылы ✓ Қазақстан облыстарының орталықтарын сәйкестендіреді ✓ Қазақстанның моноқалаларын көрсетеді (Облыс орталықтары қызыл түс) (Моноқалалар көк түсі) 	Оқушылар stat.gov.kz сайтындағы ақпараттарды пайдаланып облыстардағы қалалар мен ауылдарды анықтап жазады	2.Моноқалаларды көрсетеді 3.Қорытынды шығарады Дескриптор: Жалпы 3 – балл: 1.Облыстардағы қалаларды анықтайды	https://learningapps.org/watch?v=pxdpo5wt525
10 мин	2. Тапсырма (ФС) тапсырмасы (ЖТ) Жеке тапсырма ✓ Stat.gov.kz сайты деректерін пайдалану арқылы Қазақстан облыстарындағы қалалар мен ауылдар санын анықтаңыз. Кескін картаға 	Оқушылар Қазақстанның елді мекендеріндегі функционалдық аймақтарын сипаттайды	2.Облыстардағы ауылдар санын анықтайды 3.Қорытынды шығарады Дескриптор: Жалпы 3 – балл: 1.Тұрғын аймақты анықтайды	
5 мин	3. Тапсырма (ФС) тапсырмасы - Жеке тапсырма «Сипаттау» әдісі Елді мекендердің функционалдық аймақтандыру бойынша сипаттаңыз. Өздеріңіздің қалаларыңыздың ✓ Тұрғын аймақтары		2.Өндірістік аймақты анықтайды 3.Рекреациялық аймақты анықтайды	

	✓ Өндірістік аймақтары ✓ Рекреациялық аймақтарын анықтап жазыңыздар			
Сабақтың соңы 5 мин	Кері байланыс- «БББ» әдісі Үй тапсырмасы: Батыс Еуропа және батыс Қытай автожолының бойында орналасқан елді мекендерді анықтаңыздар 	Оқушы жаңа тақырыпты қорытындылап бүгінгі сабаққа кері байланыс орнатады	Мұғалім оқушылардың тапсырмаларды орындауына байланысты 1 – 10 балл аралығында бағалайды	

География сабағын ұйымдастыруға арналған технологиялық карта — оқу үдерісін жүйелі, тиімді және мақсатты түрде жүргізуге көмектесетін маңызды құрал. Бұл карта мұғалімге сабақтың әр кезеңін нақты жоспарлауға, оқыту әдістерін тиімді таңдауға және оқу мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, технологиялық карта арқылы оқушылардың ХХІ ғасыр дағдыларын (сыни ойлау, шығармашылық, топпен жұмыс, АКТ құзыреттілігі) дамытуға жағдай жасалады. Сабақ барысында интерактивті және жобалық әдістерді, АКТ құралдарын қолдану — оқушылардың мотивациясын арттырып, білімді практикада қолдануға мүмкіндік береді. Осылайша, технологиялық карта – заманауи, нәтижеге бағытталған география сабағының негізі болып табылады. Технологиялық картаның қосымша артықшылықтарының бірі сабақ құрылымының айқындылығы: мұғалімге сабақтың мақсаттарын, кезеңдерін, әдістері мен ресурстарын нақты жоспарлауға мүмкіндік береді. Бұл – уақытты тиімді басқаруға және сабақтың логикалық құрылымын сақтауға септігін тигізеді. Жекелеген оқушылармен жұмыс жасауға жағдай туғызады: Оқушылардың білім деңгейі мен қабілетіне қарай саралап оқыту мүмкіндігі бар. Технологиялық картада деңгейлік тапсырмалар енгізу арқылы дифференциация жасау оңай жүзеге асады. Сабақта әдістемелік құралдарды жүйелі пайдалануға көмектеседі: АКТ (ақпараттық-коммуникациялық технология), ГАЖ (геогеографиялық ақпараттық жүйе), картографиялық материалдар, видео, презентация сияқты ресурстарды нақты кезеңдерге бөліп қолдану сабақтың мазмұнын байытады. Мұғалімнің кәсіби дамуына ықпал етеді: Сабақты жүйелі жоспарлау арқылы мұғалім әдіс-тәсілдер қорын толықтырып, заманауи педагогикалық технологияларды меңгереді. Заманауи қысқа мерзімді сабақ жоспарының мазмұны бірқатар қағидаттарға сүйенеді. Біріншіден, сабақ құрылымы нақты оқу мақсаттарына сәйкестендіріліп, Bloom таксономиясына сай деңгейлер бойынша жіктеледі. Екіншіден, оқу тапсырмалары саралау және инклюзивті білім беру талаптарына сай құрылады. Бұл тәсіл әр оқушының жеке қабілеттерін ескеріп, оларға сәйкес тапсырмалар ұсынуға мүмкіндік береді. Үшіншіден, заманауи жоспарлау форматы цифрлық ресурстар мен ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) пайдалануды көздейді. Қазіргі таңда онлайн платформалар, виртуалды зертханалар, интерактивті карталар мен сандық бағалау құралдары сабақ жоспарларына жиі енгізіледі. Бұл мұғалім мен оқушы арасындағы кері байланысты жеделдетіп, оқу процесінің сапасын арттырады [21].

Сондай-ақ, сабақ жоспарында рефлексия мен өзін-өзі бағалау элементтерінің болуы да маңызды. Мұғалім тек оқыту үдерісін ұйымдастырушы ғана емес, сонымен қатар оқушының оқуын бағыттаушы және дамытушы тұлға ретінде қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда, заманауи қысқа мерзімді сабақ жоспары – бұл педагогикалық жобалау мен оқу аналитикасының бірлігін қамтамасыз ететін құжат. Жоғарыда аталған шетелдік тәжірибелер мен ғылыми негіздерге сүйене отырып, қазіргі заман мұғалімі қысқа мерзімді сабақ жоспарын тек әкімшілік талапты орындау үшін емес, оқушының жан-жақты дамуын қамтамасыз ету мақсатында құрастыруы тиіс. Бұл – ХХІ ғасыр мектебінің басты ерекшеліктерінің бірі.

2 ГЕОГРАФИЯ САБАҚТАРЫН ЖОБАЛАУ ТӘЖІРИБЕСІ ЖӘНЕ САБАҚ ҮЛГІЛЕРІ

2.1 Технология mind-map негізінде Қазақстанның табиғи жағдайлары мен ресурстарын оқыту

Mind-map (интеллект картасы) - радиантты ойлау процесінің графикалық көрінісі.

Шығармашылық-бұл объективті немесе субъективті жаңалыққа ие нәтижелерге қол жеткізуге бағытталған белгісіздік жағдайында болатын әрекет.

Креативтілік - шығармашылық қабілет, яғни, әлеует, шығармашылықтың әртүрлі түрлерін игеру мүмкіндігі.

Білім беру сұрауы-бұл білім алушыдан мұғалімнің оқу міндетін немесе мәселесін өз бетінше шеше алмайтындығы туралы сұрауы.

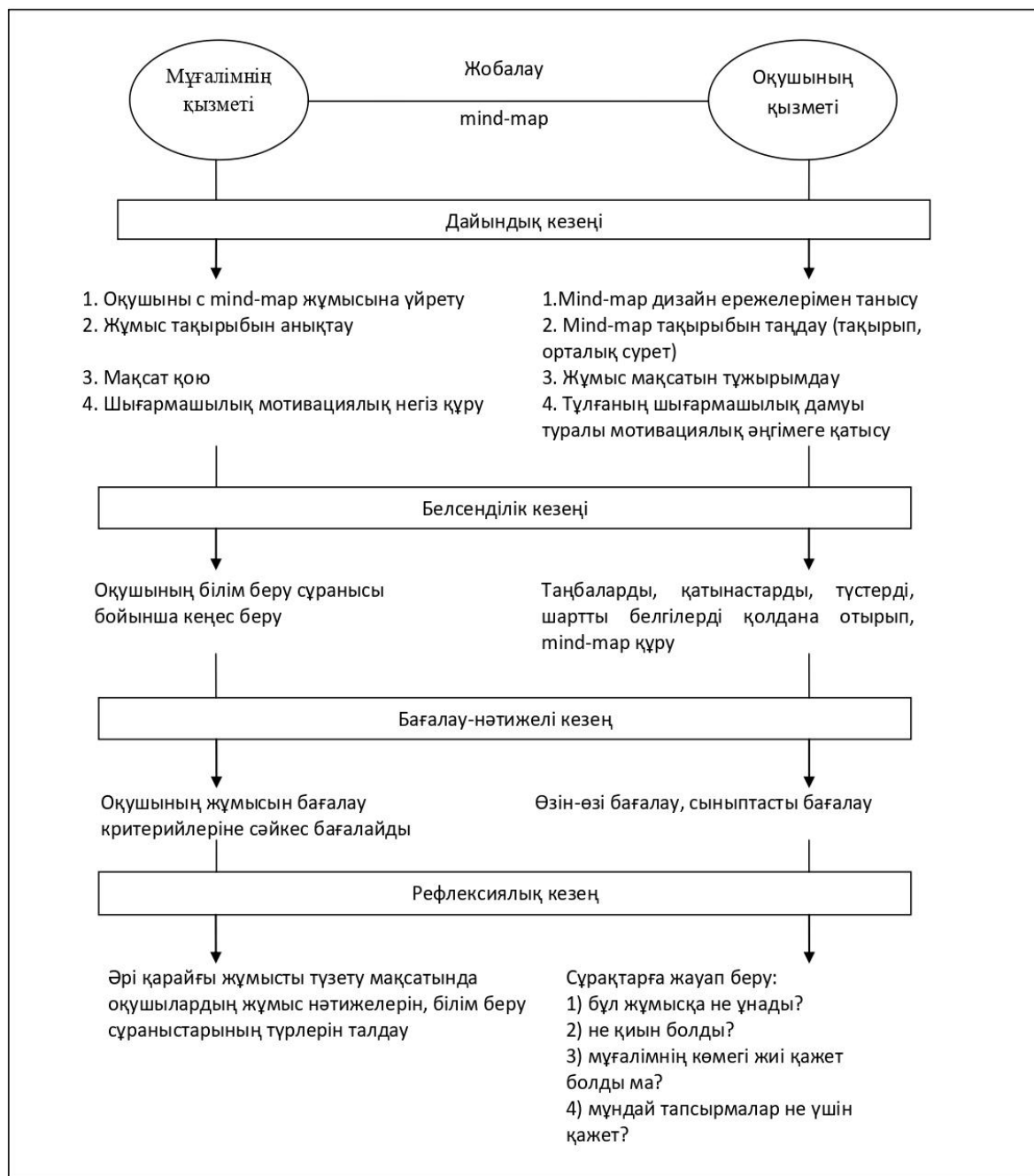
Mind-map (интеллект-карталар) технологиясын пайдалану терең білімді қалыптастыруға, оларды жүйелеуге, оқушылардың шығармашылық және өзіндік іс-әрекетін дамытуға бағытталған. Шарты қойылған міндеттерге қол жеткізу үшін ақпаратпен жұмыс істеу дағдылары болып табылады. Бұл технологияның мүмкіндіктері географиялық мәтіндермен, карталармен және басқа ақпарат көздерімен жұмысты ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Жұмыстың негізгі бағыттары мемлекеттік білім беру стандарттардың талаптарына сәйкес болады:

- дайын мәтіндердегі ақпаратты жүйелеу, талдау, жалпылау және түсіндіру;
- негізгі және артық ақпаратты бөлу;
- таңдалған фактілердің, ойлардың семантикалық коагуляциясын орындау;
- ақпаратты көрнекі-символдық түрде ұсыну.

Технологиямен танысу үшін Тони Бьюзенның "супермышление" кітабында сипатталған ақыл-ой карталарын (mind-map) қарастыруға болады. Кітап авторы студент кезінде көптеген ақпаратты есте сақтау мәселесіне қызығушылық танытты, кейіннен оны әртүрлі ақпаратты тез және тұрақты есте сақтауға бағытталған көптеген әдістердің әзірлеушісі болуға итермелеген мидың мүмкіндіктері, бұл оның кезек-география сабақтарында mind map технологиясын қолданудың басты мақсаты.

"Ақыл-ой карталарын жасау арқылы мен ойлау қабілетін дамытудың әмбебап құралын алғым келді, меңгеру кез келген адамға оңай, сондықтан оларды кез келген өмірлік жағдайда қолдануға болады" [22].

Ақыл-ой картасы-бұл ойлау процесін бейнелеуге және ақпаратты визуалды түрде құрылымдауға арналған ыңғайлы құрал нысаны. Mind-map технологиясы 1-суретте көрсетілгендей мұғалім мен оқушының іс-әрекеті дайындық, белсенділік, бағалау-нәтижелік, рефлексивті кезеңдерін қамтиды.

1-сурет. Мұғалім мен оқушының mind-тар жұмысын ұйымдастыру кезеңдері

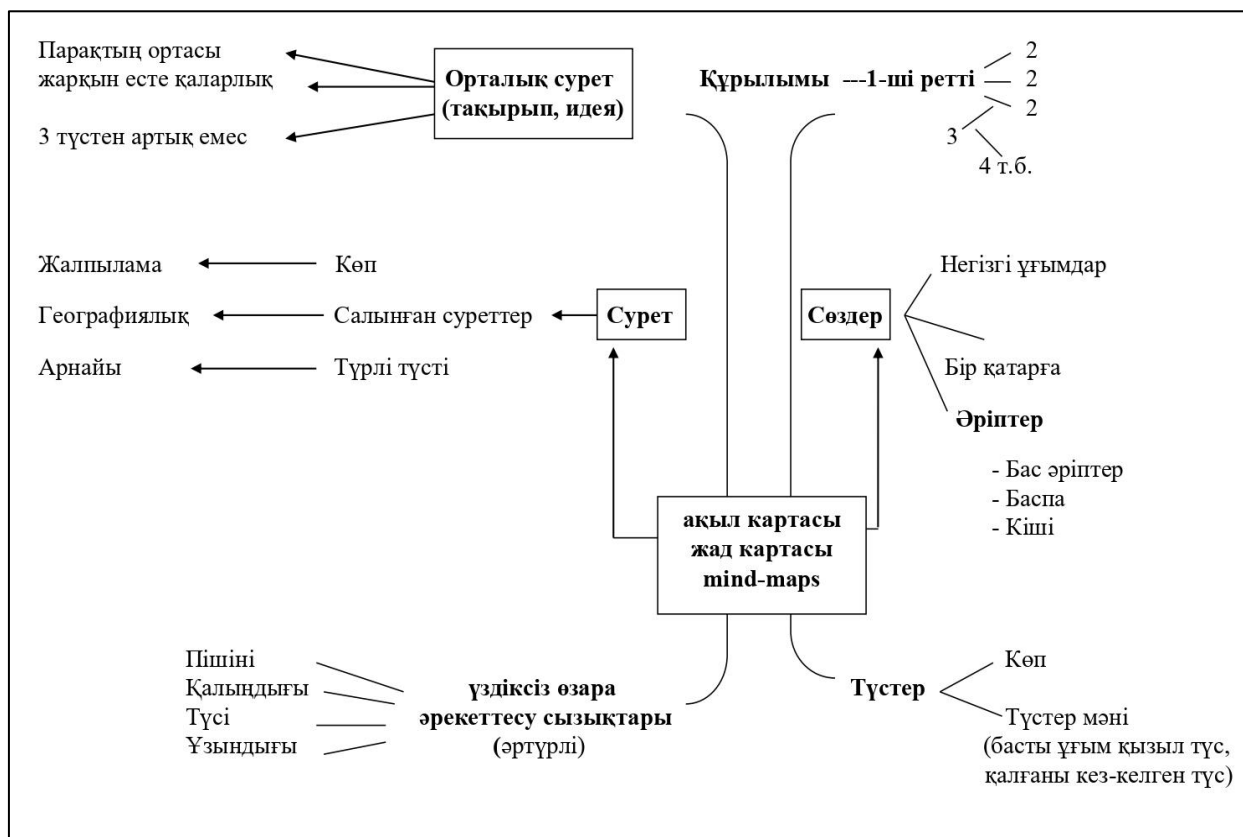
Дайындық кезеңінде 2-суретте көрсетілгендей мұғалім оқушыларды ақыл-ой картасын жасау ережелерімен таныстырады. Ол үшін оқушыларға суретте көрсетілген схема ұсынылады.

1. Сізге бос қағаз парағы қажет, оның ортасында сөзбен немесе символмен(суретпен) бекітілген "тақырыпты" орналастыру керек.

2. Орталық кескіннен негізгі бұтақтарды, сондай-ақ бірінші, екінші, үшінші ретгі бұтақтарды жүргізіңіз. Тармақтар неғұрлым көп болса, соғұрлым сіз ақпаратты егжей-тегжейлі талдай аласыз және оны жақсы есте сақтай аласыз.

3. Тармақтарға қол қою кезінде есте сақтау оңай болатын 1-2 сөзді, сондай-ақ кескіндер мен белгілерді (жалпы қабылданған және өзіндік) пайдаланыңыз.

4. Әр түрлі түстерді қолданыңыз, өйткені түс шығармашылықты ынталандырады және басты нәрсені бөліп көрсетуге көмектеседі.

2-сурет. Mind-map картасының құрылымы

Әрі қарай, мұғалім оқушылармен бірге mind-map тақырыбын анықтайды және жұмыстың мақсатын тұжырымдайды. Жұмыстың келесі қадамы - шығармашылық мотивациялық негіз құру. Мұғалім оқушыларды әңгіме құруға шақырып, тақырып тастайды. Мысалы, «шығармашылық дегеніміз не?». Әңгімені ұйымдастыру үшін мұғалім сұрақтардың шамамен тізімін ұсынады:

- 1) Шығармашылық дегеніміз не?
- 2) Шығармашылық тапсырманың дәстүрлі тапсырмадан айырмашылығы неде?
- 3) Шығармашылық қандай компоненттерден тұрады?
- 4) Шығармашылық адамның қандай қасиеттері бар?
- 5) Шығармашылықты дамыту керек пе?
- 6) Сіз қандай шығармашылық мамандықтарды білесіз?
- 7) Шығармашылықтың дамуына не кедергі?

Әңгімені допты қолдана отырып, фронтальды және шығармашыл түрде ұйымдастыруға болады. Мұғалім допты оқушыға лақтырып, сұрақ қояды, содан кейін келесі оқушыға ауысады. Сондай-ақ, оқушыға «шығармашылық» тақырыбында синквейн құрастыру тапсырмасын ұсынуға болады [23].

Екінші кезең - белсенділік. Бұл кезеңде оқушы белсенді позицияны ұстана отырып, mind-map-ты дербес құрастырады. Мұғалім оқушының білім беру

сұранысы бойынша кеңесші рөлін атқарады, ол оқушыға тек қиындық тудыратын сұрақтарға жауап береді.

Білім беру үдерісінде оқушылар әртүрлі сипаттағы танымдық және тұлғалық кедергілерге тап болады, бұл олардың оқу барысында туындайтын нақты сұраныстарын анықтайды. Мұндай сұраныстар шартты түрде бірнеше түрге бөлінеді. Ақпараттық сұраныс – оқушының танымдық тапсырманы орындау үшін жеткілікті ақпараттың болмауымен сипатталады (мысалы, mind-тар кұруда мәлімет жетіспеуі). Шығармашылық сұраныс қиялды іске қосу, ұғымдарды символдарға немесе шартты белгілерге айналдыруда қиындықтар туындаған кезде байқалады. Технологиялық сұраныс – оқушының оқу мәселесін шешуде заманауи оқыту технологияларын қолдану жолдарын толық түсінбеуінен туындайды. Оқу сұранысы пәндік білімнің жеткіліксіздігінен көрінеді, бұл әсіресе қарым-қатынас жасау немесе пәндік терминологияны меңгеру барысында айқын білінеді. Психологиялық сұраныс мотивацияның төмендігі, өз күшіне сенімсіздік және шығармашылық белсенділікке қатысудан бас тарту сияқты ішкі тосқауылдармен байланысты. Уақытша сұраныс – оқу тапсырмасын орындауға уақыттың жетіспеуімен сипатталады. Бұл сұраныстардың әрқайсысы оқыту процесін жекешелендіру мен білім алушының қажеттіліктерін ескерудің маңыздылығын көрсетеді. Оқушының сұранысына сәйкес консультациялық жұмыс құрылады.

Мектептің география курсының мазмұны әртүрлі сыныптарда mind-тар қолдануға үлкен мүмкіндіктерге ие, бірақ география курсының деңгейі мен тақырыбын ескере отырып, осы технологияны қолдану мақсаты өзгереді.

География сабақтарында mind-тар (ақыл-ой) картасын пайдалану.

1. Нысанды сипаттаудың типтік жоспары (өзен, теңіз, материк, ел, экономикалық аймақ және т.б. сипаттаудың типтік жоспары) негіз болатын жаңа тақырыпты қарастырған кезде сабақ материалын жазу.

2. Жаңа материалды зерттеу кезінде көрнекі материал. Алдын ала жасалған ақыл-ой картасы сабақта түсініледі.

3. Үй тапсырмасын тексеру кезеңінде: оқушылар өз бетінше немесе жеке жұмыс кезінде белгілі бір тақырыптың ақыл-ой картасын ойнатады (немесе бос орындарды толтырады) тақтадағы сауалнама.

4. Бекіту кезеңінде: жаңадан зерттелген тақырып бойынша ақыл-ой картасын құру.

5. Жеке шығармашылық үй тапсырмасы.

6. Оқу материалын ашу немесе алдын ала дайындалған қателерді анықтау мақсатында оқушылар арасында карталармен алмасу.

География ғылым және оқу пәні ретінде үлкен тәрбиелік әлеуетке ие екенін атап өткен жөн. География сабақтарында патриотизмді тәрбиелеу маңызды міндет болып табылады. Патриоттық тәрбие беру, азаматтық бірегейлікті қалыптастыру мәселелері негізгі идеялар болып табылады білім беру жүйесіне басты рөл берілетін мемлекеттік саясат. Патриоттық бағыттағы сабақтарды өткізу мұғалім үшін оңай шаруа емес. "Менің Отаным-Қазақстан" тақырыбындағы mind-тар (ақыл – ой) картасына құрастыруға болады. Бұл ақыл-ой картасы жаңа материал ретінде ұсынылуы мүмкін, оқушыларға дербес

шығармашылық тапсырма ретінде беріледі. Парақтың шектеулеріне байланысты ақыл-ой картасында 1-ші, 2-ші ретті деңгейлер (Мемлекеттік рәміздер - Ту) көрсетілген. Әрине, қосуға болады бұл картаның тағы бірнеше деңгейлері, тармақтары. Үшінші кезең - бағалау-нәтижелі. оқушының оқу-танымдық қызметін бағалау мемлекеттік білім беру стандарты негізінде жасалған критерийлер, сондай-ақ оқушының шығармашылық қызметін бағалауға арналған арнайы критерийлер негізінде жүзеге асырылады.

Шығармашылық қызметті бағалау үдерісі оқушының жеке танымдық әрекеті мен визуалды ойлау қабілетін дамытуға бағытталған, сондықтан бағалау критерийлері де шығармашылық жұмыстың құрылымы мен мазмұнына сай кешенді түрде анықталады. Атап айтқанда, орталық кескіннің өзіндік ерекшелігі – оқушының идеяны бейнелеудегі даралығын көрсетсе, таңбалар мен суреттерді қолдану – ақпаратты қабылдауда айқындық пен көрнекілікті қамтамасыз етеді. Түрлі түстердің логикаға сай қолданылуы визуалды құрылымның жүйелілігін арттырып, ақпаратты тиімді ұйымдастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, көпсатылы құрылымды (яғни, 1-, 2-, 3-, 4-ші деңгейдегі тармақтарды) пайдалану – тақырыптық иерархия мен күрделілік деңгейін ескеруді талап етеді. Сөздерді минималды қолдану (бір тармақта үш сөзден аспауы) – ақпараттың ықшам әрі мәнді берілуін қамтамасыз етсе, жұмысты жобалаудағы түпнұсқалық шешім – шығармашылық стиль мен дербес ойлаудың көрсеткіші ретінде бағаланады. География пәні бойынша оқушы жетістігін бағалау критерийлері де пәндік білімнің тереңдігі мен қолдану аясын қамтиды. Бұған географиялық ақпарат көздерін (оқулық, карта, терминдер сөздігі және т.б.) тиімді пайдалану, оны ақыл-ой картасы тәрізді инновациялық форматта ұсыну, географиялық терминология мен номенклатураны дәл қолдану, сондай-ақ пәнішілік (себеп-салдарлық) байланыстарды орнату – мысалы, климаттың географиялық орналасуына тәуелділігін дұрыс көрсету – жатады. Мұндай жан-жақты критерийлер оқушылардың пәндік сауаттылығын және креативті ойлау деңгейін объективті бағалауға мүмкіндік береді.

Жұмыс тақырыбына байланысты мұғалім mind-map картасын бағалау үшін қажетті өлшемдерді таңдайды. Әрбір критерийге 0-ден 3-ке дейінгі балл беріледі және одан әрі ұпайлар бағаға аударылады. Жұмыстың соңында оқушылармен рефлексия жасалады. Әңгіме барысында мұғалім атқарылған жұмыстар туралы сұрақтар қояды.

Mind-map (ақыл-ой) картасын құру мұғалімнен дәстүрлі сабаққа қарағанда көп уақытты қажет етеді, сондықтан сіз сабақта оқушылардың іс-әрекетін нақты жоспарлауыңыз керек, балаларды шығармашылық тапсырмаға алдын-ала дайындаңыз. География сабақтарында жаңа технологияларды қолданудағы қиындықтарға қарамастан, жаңа іс-шаралар география ғылымына танымдық қызығушылықты арттыратынын, алған білімдерін өзектендіретінін және ең бастысы, мектеп оқушыларының шығармашылық қабілеттері мен есте сақтау қабілетін дамытатынын атап өткен жөн, бұл, әрине, мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптарын жүзеге асыруға ықпал етеді [24].

Сабақ үлгісі мысал ретінде.

Сабақ тақырыбы: "Қазақстанның табиғи жағдайлары мен ресурстары"

Сабақтың мақсаты:

- Оқушыларға Қазақстанның табиғи жағдайлары мен ресурстарының маңыздылығын түсіндіру.
- Қазақстанның табиғат ресурстарының түрлерін, орналасуын және шаруашылықтағы рөлін көрсету.
- Mind-тар арқылы оқушылардың ойлау қабілеттерін дамытып, тақырыпты жақсы меңгерулеріне ықпал ету.

Сабақтың жоспары:

Ұйымдастыру кезеңі (5 минут):

- Сабаққа дайындық тексеріледі.
- Сабаққа қатысым, оқушы санын түгелдеу
- Сабақтың мақсаттары мен міндеттері таныстырылады.

Жаңа материалды меңгеру (20 минут):

Мұғалім Mind-тар әдісін түсіндіріп, тақырыпқа қатысты негізгі ұғымдарды карта түрінде көрсетеді. Қазақстанның табиғи жағдайларын талқылау:

- Географиялық орны
- Климаттық жағдайлары
- Су ресурстары
- Минералды ресурстар
- Өсімдіктер мен жануарлар дүниесі

Оқушыларды белсенді қатыстыру үшін сұрақтар қойылады.

Топтық жұмыс (15 минут):

- Әр топқа Қазақстанның бір табиғи ресурсынан немесе жағдайынан mind-тар технологиясын пайдалана отырып жасау (3-сурет).
- Топтар өз жұмысын қорғап, тақырыпқа сай карталарын сыныпқа түсіндіреді.

Қорытынды (5 минут):

- Сабақты қорытындылап, оқушылардың түсінгендерін тексеру үшін қысқаша сұрақ-жауап өткізіледі.
- Оқушылардың жасаған mind-тар карталары арқылы сабақтың негізгі ұғымдары мен тақырыптары қайталанатын.

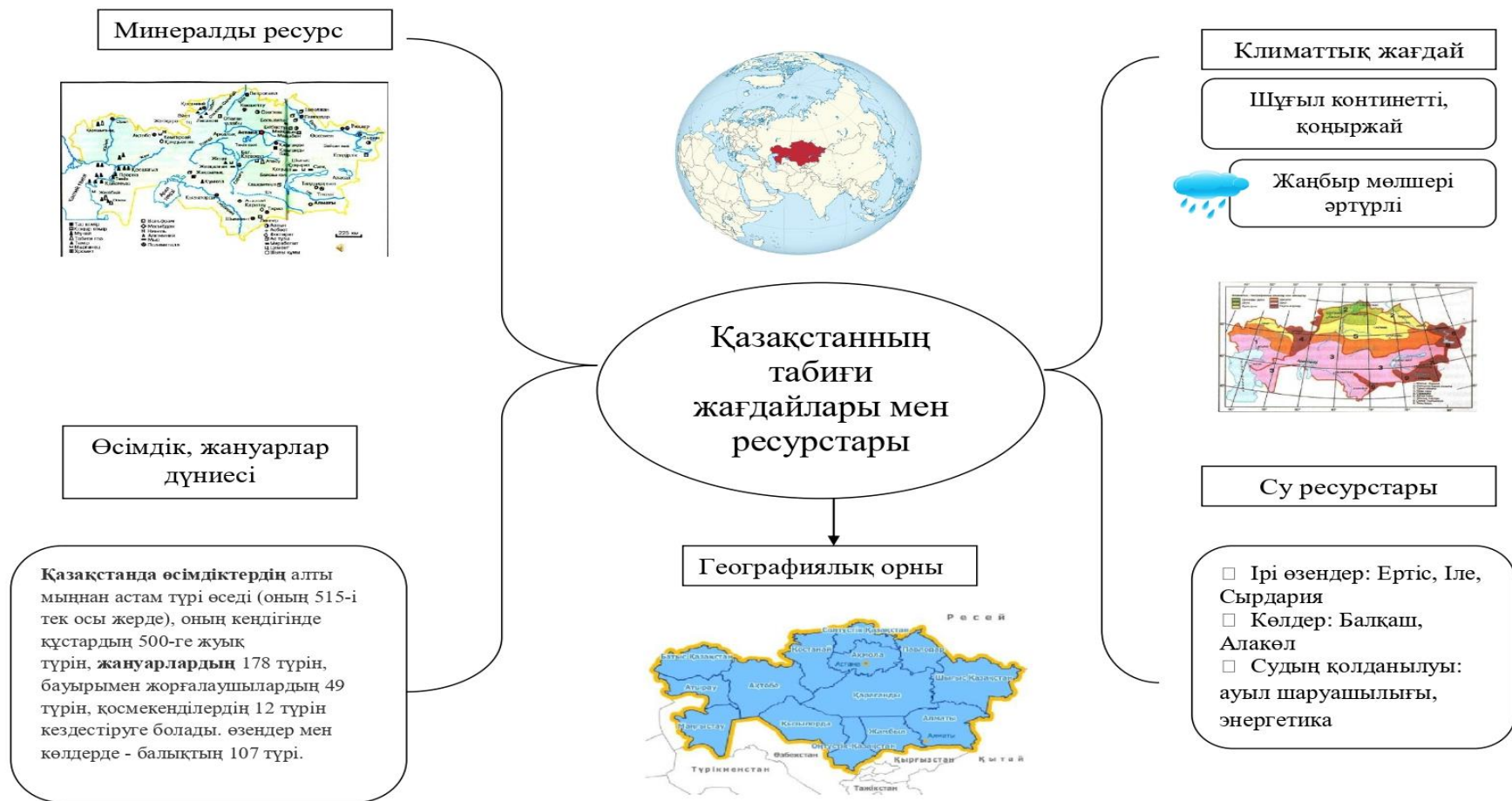
Бағалау критерийлері:

- Mind-тар картасының толықтығы мен дұрыстығы.
- Топтардың бірлесіп жұмыс жасауы
- Сабаққа белсенді қатысуы.
- Дұрыс әрі нақты болуы

Үй тапсырмасы:

- Қазақстанның табиғи ресурстарын пайдалану бойынша шағын эссе жазу.
- Mind-тар картасы арқылы Қазақстанның табиғат ресурстарының әрқайсысының шаруашылықтағы маңыздылығын талқылау.

Бұл сабақ үлгісінде Mind-тар әдісі арқылы оқушылар тақырыпты жақсы меңгеріп, көрнекі түрде байланыстыруды үйренеді. Оқушылар өз бетімен карталар жасау арқылы табиғи ресурстардың маңыздылығын ұғынады, әрі топтық жұмыс кезінде шығармашылық қабілеттері дамиды.

3-сурет. Mind-map технологиясы арқылы жасалған сабақ үлгісі

Берілген "Mind-map" технологиясын қолдану арқылы жасалған сабақ құрылымы Қазақстанның табиғи жағдайлары мен ресурстарын кешенді түрде меңгеруге мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқытудың визуалды-коммуникативтік тәсілі ретінде мазмұнды логикалық құрылымға келтіріп, ақпараттың тұтастығын сақтай отырып, оның мазмұндық бөліктерін өзара байланысты түрде ұсынуға септігін тигізеді. Аталған технологияның дидактикалық артықшылықтарына білімнің жүйелілігін қамтамасыз ету, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру, ақпаратты көрнекі түрде қабылдауға жағдай жасау, сонымен қатар пәндік-логикалық байланыстарды айқындау жатады. Сабақта "Mind-map" қолдану оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға, аналитикалық және сыни тұрғыда ойлау машығын қалыптастыруға ықпал етеді.

Педагогикалық тұрғыда бұл әдіс сабақ құрылымының барлық кезеңдерінде – жаңа білімді меңгеру, бекіту, қайталау және бағалау – жоғары нәтижелілікпен қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл технология оқытудың сараланған, тұлғаға бағытталған және жобалық тәсілдерімен оңтайлы үйлеседі.

"Mind-map" технологиясының қолдану аясы кең: ол тек география пәнімен шектелмей, пәнаралық байланыс негізінде тарих, биология, әдебиет және өзге де пәндерде тиімді іске асырыла алады. Бұл әдіс қағаз түрінде де, цифрлық білім беру ортасында да (интерактивті тақта, сандық платформалар) қолжетімді әрі нәтижелі болып табылады. Жалпы алғанда, "Mind-map" технологиясы – білім беру үдерісінің сапасын арттыруға, білім алушылардың интеллектуалдық әлеуетін дамытуға және білім мазмұнын тиімді құрылымдауға мүмкіндік беретін заманауи педагогикалық құрал болып саналады.

2.2 Веб-квест технологиясы арқылы Қазақстанның басты орографиялық нысандарын оқыту

Веб-квест технологиясы-бұл интернет желісінің ресурстарын қажет ететін рөлдік ойын элементтері бар проблемалық тапсырмалар жиынтығын қамтитын педагогикалық технология. Бұл технология мұғалімге оқушыларды интерактивті іздеу қызметіне тартуға мүмкіндік береді, оның барысында олар өз бетінше білім алуға мотивация алады.

Веб-квест мазмұны белгілі бір оқу пәніне немесе бірнеше, белгілі бір мәселеге, сабақ тақырыбына арналуы мүмкін. Квестті орындау барысында мынадай мақсаттар іске асырылады:

- 1) білім беру-нақты оқу тақырыбы бойынша әмбебап оқу іс-әрекеттерін, ұғымдарын, іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыру;
- 2) дамытушы-пәнге танымдық қызығушылықты, интернет желісінің ресурстарымен жұмыс істеу қабілетін, білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін, зерттеу және өзіндік іс-әрекет дағдыларын дамыту;
- 3) тәрбие-жұмысты орындағаны үшін жеке жауапкершілікпен қарауға дағдылау.

Веб-квест құру проблемалық оқыту технологиясы негізінде құрылады: білім алушылар алдында проблеманы қоюдан бастап, өзара байланысты тапсырмалар тізбегі арқылы оны шешу жолдарына дейін. Ең бастысы квест мазмұнында

қызықты-қызықты сюжет, рөлдік немесе шытырман оқиғалы ойын, бұл квест қатысушыларының мәселеге терең енуіне және тапсырмаларды мақсатты орындауға ықпал етеді. Квесттің нәтижесі мыналарды қамтуы мүмкін ауызша немесе жазбаша жауап, шығармашылық немесе мультимедиялық презентация, бейне, постер, буклет және т. б [25].

Веб-квестті әзірлеу кезінде интернет-сайтты негізге алу керек, оның мазмұны мұғалімге сабақтың зерттелетін тақырыбы мен дидактикалық мақсаттарына сәйкес әр түрлі деңгейдегі тапсырмалардың белгілі бір санын жасауға мүмкіндік береді. Веб-квесттерді, әсіресе география пәнінде, сәтті енгізу бұл әдістің қарапайымдылығын дәлелдейді – студенттердің білімін белсенді тәжірибе арқылы арттыру. Веб-квесттерді білімнің басқа салаларына енгізу оқытушылар қолданатын оқыту стратегияларына елеулі әсерін тигізуде қатар, интернет арқылы зерттеу жүргізу тұжырымдамасы студенттің өз бетінше білім алу қабілетін арттырды. Бұл танымдық үдерісте оқытушының веб-парақшада тиімді бағыттау құру қабілеті өте маңызды. Осы үдерісте оқытушы студенттің веб-квест жобасында табиғи түрде қандай жолмен жүретінін көрсететін блок-схема құра алады. Оқу үдерісін жеңіл әрі тиімді жүргізу үшін навигацияның қарапайымдылығы – басты қағидалардың бірі. Бұл үдерісте оқытушы студентті сұрақ қою, ақпарат іздеу, оны түсіндіру, мәтін жазу және бөлісу кезеңдері арқылы онлайн ақпаратты мазмұнды нәтижеге айналдыруға бағыттайды. Мұндай зерттеуге негізделген әдіс студенттің білім алуына иелік сезімін қалыптастырады.

Веб-квесттер студентке онлайн ресурстар арқылы оқу материалына тереңірек үңілуге мүмкіндік беретін тиімді әдіс ретінде танымал бола беруде. Оқытушы үшін негізгі міндет – студентке шешуге арналған нақты мәселе немесе тапсырма дайындау. Мұндай тапсырманы ұйымдастыру студенттің дұрыс интернет-ресурстарды зерттеуін қамтамасыз ететін нақты нұсқауларды қажет етеді. Қазіргі кезде веб-квесттер туралы зерттеулер олардың сыныптағы оқыту үдерісіне енгізілу жолдарын сипаттайды. Көптеген веб-квесттер оқытушылар тарапынан дайындалғанымен, кейбір зерттеулерде студенттердің өзі жасаған веб-квесттердің де оқыту үдерісіне енгізіліп жатқанын көрсетеді. Мұндай студентке бағытталған оқыту әдісі тиімді нәтиже алу үшін студенттер мен оқытушылардың технологияны қолдану қабілетіне сүйенеді және веб-квесттерді енгізудің бастапқы кезеңінде қолданылып келеді [26].

Бұған мүмкіндік беретін ресурстар өте көп. Мысалы, Qazaq Geography, Google Earth, OpenStreetMap, gov.kz сияқты. Google Earth- виртуалды глобус Google Earth – бүгінде қол жетімді ең танымал глобус қолданбасы. Бұл тегін, бірақ жабық қолданба; осылайша, пайдаланушылар бағдарламалық құралды нақты қажеттіліктеріне сай өзгерте алмайды. Ол үш нұсқада қол жетімді: Google Earth (тегін), Google Earth Plus (\$20) және Google Earth Pro (\$400). Google Earth, ең алдымен, іздеу және қарау құралы ретінде жалпы жұртшылыққа арналған, бірақ KML (Keyhole Markup Language) көмегімен деректерді визуализациялаудың қарапайымдылығына байланысты қолданбаны әртүрлі мақсаттарда пайдаланған ғалымдарды қоса алғанда, адамдардың үлкен қауымдастығын тартты [27].

Төменде 9-сыныпқа арналған «Қазақстанның басты орографиялық нысандары» тақырыбы бойынша веб-квест құрылымы (визит картасы) мен тапсырмалар үлгісі берілген. Бұл веб-квест оқушылардың зерттеушілік қабілетін, географиялық картамен жұмысын және шығармашылық дағдыларын дамытады (6-кесте).

6-кесте. " Қазақстанның басты орографиялық нысандары " веб-квестінің визит картасы

Пән	География
Тақырып	Қазақстанның басты орографиялық нысандары
Веб-квесттің Интернет негізі	Qazaq Geography (https://qazaqgeography.kz/ru), Google Earth (https://earth.google.com/web), OpenStreetMap (https://www.openstreetmap.org/), gov.kz (https://www.gov.kz/)
Компьютерлік дағдылар	Ақпаратты іздеу, онлайн картамен жұмыс, сурет пен мәтінді өңдеу
Қатысушылардың жасы-	14-15 жас (9-сынып оқушылары)
Веб-квест формасы	Виртуалды зерттеу (экспедиция)
Квест көрінісі	Сызықтық емес
Веб-квестті ұйымдастыру нысаны	Сабақтан тыс, сыныптан тыс жұмыстар. Сабақта квест кезеңдері мен тапсырмаларын талқылауға болады
Оқу міндеті	Қазақстанның басты орографиялық нысандарын танып білу, картада белгілеу
Оқу тапсырмаларының саны	8
Оқу тапсырмаларының түрлері	Репродуктивті, зерттеушілік, шығармашылық
Оқу деңгейі	Білімді жалпылау және қолдану
Жұмыс нысаны	Жеке, шағын топтарда (3, 4 адам), жеке
Жұмыс түрі	Тәуелсіздік, шығармашылық, ізденіс
Нәтижесі	Интерактивті карта, презентация, буклет, постер
Бағалау түрі	Жиналған мәліметтер, картографиялық дәлдік, визуалды безендіру
Дағды қалыптастыру	Жеке: әлемнің тұтастығын және оған деген көзқарастардың алуан түрлілігін түсіну. Қалыптастыру Географияны зерттеуге ынталандыру, ерік-жігерді дамыту, еңбекқорлық пен тәртіптілік. Түсіну веб-квестті орындау кезінде жұмыс ережелерін қабылдау. Қажет болған жағдайда топта жұмыс істеуге дайын болу. Реттеуші: мақсатты анықтау, қызмет процесінде проблеманы қою. Танымдық: әр түрлі жұмыс географиялық ақпарат көздері. Талдау және ақпаратты жалпылау, қорытындыларды тұжырымдау. Ақпаратты ұсынудың заманауи тәсілдерімен танысу. Коммуникативті: қарым-қатынас жағдайына және коммуникативті тапсырмаға сәйкес сөйлеу құралдарын қолдану, өз пікірін дәлелді, дәлелді түрде ұсыну, басқа біреудің көзқарасын талқылау, түсіну және қабылдау. Техникалық құралдардың көмегімен коммуникация дағдыларын қалыптастыру
Бағалау критерийлері	Ақпаратты дұрыс табу Географиялық картада нақты белгілеу

	Шғармашылық жұмыс (буклет постер) Зерттеушілік сұраққа жауап Топтағы белсенділік, қорытынды шығару
Оқу тапсырмалары	1. Орталық Қазақстанның орографиясын зерттеу. Ұлытау, Сарыарқаның құрылымдық ерекшелігін сипаттаңыз. 2. Оңтүстік Қазақстандағы таулар мен жоталарды табу. (Қаратау, Талас Алатауы) 3. Шығыс Қазақстан мен Алтай тауларын зерттеу. Құрылысы мен биіктігі бойынша салыстырыңыз. 4. Жетісу Алатауы мен Іле Алатауын картадан белгілеу. Google Earth немесе Qazaq Geography көмегімен. 5. Мұғалжар тауы мен Маңғыстау үстіртін сипаттаңыз. Геоморфологиялық картаны пайдаланыңыз. 6. Қазақстандағы ең биік нүктелер тізімін құрастыру. (Хан-Тәңірі, Белуха және т.б.) 7. Орография мен климат байланысын зерттеу. Таулы өңірлердің жауын-шашыны мен жел үрдістері. 8. Қазақстанның басты орографиялық нысандарын Google My Maps платформасында белгілеу.

Веб-квест барысында оқушылар Қазақстанның басты орографиялық нысандарымен жан-жақты танысып, таулы жүйелердің географиялық орны, құрылымы, биіктігі мен табиғи ерекшеліктерін терең меңгереді. Олар нақты карталармен жұмыс істеу арқылы географиялық координаталарды қолдануды, жер бедерін сипаттауды және картада белгілеуді үйренеді. Сонымен қатар, климат пен жер бедері арасындағы өзара байланысты түсініп, табиғаттағы процестердің себеп-салдарлық байланысын анықтай алады. Бұл олардың аналитикалық ойлауын, себеп-салдарлық тұжырым жасау қабілетін дамытады.

Жобалық жұмыс оқушылардың өз бетінше ақпарат іздеу, сараптау, визуализациялау және оны көрнекі түрде ұсыну дағдыларын жетілдіреді. Топпен жұмыс жасау арқылы олар коммуникациялық қабілеттерін дамытып, жауапкершілік пен өзара көмек көрсету құндылықтарын бойына сіңіреді. Сонымен қатар, шығармашылық тапсырмалар арқылы оқушылар өз идеяларын еркін жеткізіп, картографиялық және презентациялық дағдыларын нығайтады. Бұл веб-квест оқушылардың география пәніне деген ынтасын арттырып қана қоймай, оларды зерттеуші көзқарасқа бейімдеп, ХХІ ғасыр дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, виртуалды саяхат маршрутынан өтіп, тапсырмаларды орындаған кезде кейбір ақпаратты контурлық картаға салу керек.

Qazaq Geography— Қазақстанның ұлттық географиялық қоғамы, ел аумағының табиғи, тарихи және мәдени байлығын зерттеумен айналысады. Сайтта ғылыми зерттеулер, экспедициялар нәтижелері, карталар, фотоматериалдар мен бейнематериалдар жарияланады. Мысалы, оқушылар «Сарыарқа», «Алтай», «Ұлытау» немесе «Жоңғар Алатауы» туралы нақты деректерді осы сайттан алып, олардың географиялық ерекшелігін сипаттай алады. Мысалы, Сарыарқаның тектоникалық құрылымы немесе Алтайдағы биоалуандылық туралы Qazaq Geography экспедициясы материалдарын қолдануға болады.

OpenStreetMap — пайдаланушылар жасайтын еркін және ашық картографиялық жоба. Қала, елді мекен, табиғи объектілер және инфрақұрылым нүктелері өте нақты берілген. Мысалы, Маңғыстау үстіртінің шекарасын, биіктігін және маңындағы елді мекендерді анықтай алады. Сондай-ақ карта қабаттарын қосу арқылы автожол, өзен-көлдер сияқты географиялық объектілердің орналасуын визуалды түрде көріп, контур картаға түсіреді.

Бұл сайттардың материалдарды пайдалану негізінде квест түрінде оқыту баланы сайтты "іздеп" қана қоймай, қажетті ақпаратты мақсатты түрде іздеуге үйретудің жақсы мүмкіндігі болып табылады, әр түрлі ақпарат көздерімен танысу және талдау (фотосуреттер, виртуалды панорамалар, бейне суреттер, тақырыптық мақалалар).

Географияны оқытуда веб-квест технологиясын қолдану оқушылардың белсенді тәуелсіз танымдық іс-әрекетін ұйымдастыруға, тұрақты мотивацияны қалыптастыруға ықпал етеді және пәнді оқуға танымдық қызығушылық. Квест-тапсырмаларды шешу қатысушыларға зейінділік, ұқыптылық, нәтижеге қол жеткізуде табандылық, шығармашылық, компьютердегі жұмысты дәстүрлі оқыту құралдарымен үйлестіре білу сияқты қасиеттерді көрсетуге мүмкіндік береді. Веб-квесттің командалық өтуі топтық жұмыс дағдыларын қалыптастырады, коммуникацияны дамытады, көшбасшылық қасиеттерді, рефлекс жылдамдығын көрсетуге мүмкіндік береді [28].

2.3 География сабақтарындағы мұғалімнің іс-әрекеттерін талдау

География сабақтарындағы мұғалімнің іс-әрекеттерін талдау — бұл сабақтың ұйымдастырылуын, оқушылардың белсенділігін арттыруға бағытталған әдіс-тәсілдер мен педагогикалық тәсілдерді зерттеу процесі. Мұндай талдау мұғалімнің педагогикалық шеберлігін және оқыту процесіндегі тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді [29].

Мұғалімнің іс-әрекеттерін талдау бірнеше маңызды аспектілерді қамтиды:

1. Сабақтың құрылымы мен ұйымдастырылуы
2. Оқушылармен жұмыс жасау әдістері
3. Оқушылардың қатысуын бақылау
4. Дифференциация және жеке көзқарас
5. Қорытынды және кері байланыс

«Кім жаңаны түсінсе, ескіні бағаласа, ол мұғалім бола алады»-деп Конфуций айтқандай... Мемлекеттік стандарттарды ірі жүйелік инновация ретінде енгізу мұғалімдерді өзгерістер қажеттілігіне әкеп соғады: кәсіби дүниетаным мен өзін-өзі тануды тез қайта құру қажет; мазмұн мен жаңа педагогикалық технологияларды жобалаудың жаңа принциптерін енгізу; педагогикалық қарым-қатынастың интерактивті моделін игеру. Инновациялық өзгерістердің динамикалық жағдайында мұғалімнің іс-әрекетін интроспекциялау ерекше рөл атқарады [30].

Сабақты талдау және интроспекциялау – педагогикалық үдерістің сапасын арттыруға бағытталған маңызды компоненттердің бірі болып табылады. Алайда бұл үдеріс мұғалім үшін де, мектеп әкімшілігі үшін де бірқатар объективті және

субъективті себептерге байланысты күрделі сипатқа ие. Атап айтқанда, сабақ барысында қызмет түрлерінің әртүрлілігі мен олардың бір-бірімен өтпелі түрде алмасуы талдау жүргізуге қосымша қиындықтар туғызады. Сонымен қатар, сабақ кезінде байқалған кемшіліктерге дәлелді түсіндірмелер беру қажеттілігі мен сабақ талдауының түрлерінің алуан түрлілігі жағдайында нақты әрі қолайлы тәсілді таңдауда туындайтын қиындықтар да бұл мәселені күрделендіре түседі.

Сабақты талдау құрылымының бірнеше классификациясы бар. Біріншіден, жалпы негіздер бойынша талдау: дидактикалық, психологиялық, психологиялық-педагогикалық тұрғыда; мазмұндық, пәндік және әдістемелік аспектіде; сондай-ақ мақсаттық тұрғыдан – толық, қысқа, таңдамалы және т.б. Екіншіден, келу мақсатына қарай талдау: бақылау түрінде (жедел, тақырыптық, фронтальды, жеке немесе сыныптық-жалпылау); мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін жетілдіру мақсатында; немесе кәсіби деңгейін сараптауға бағытталған бағалау сипатында. Үшіншіден, күрделілік дәрежесіне қарай талдау: құрылымдық (кезең-кезеңмен), жүйелік, аспектілік, кешенді және басқа да түрлерде жүзеге асырылады.

Мұндай талдау тәсілдерінің көптүрлілігі педагогикалық тәжірибені рефлексиялаудың тиімді құралдарын таңдауды қажет етеді, бұл өз кезегінде мұғалімнің кәсіби өсуі мен оқу үдерісінің сапасын жетілдіруге ықпал етеді.

Сабақтағы мұғалімнің іс-әрекетін талдаудың бірыңғай схемасы болуы мүмкін емес, өйткені әр сабақ өз мақсатына, мазмұнын таңдауға, құрылымына және басқа да бірқатар көрсеткіштерге байланысты. Біздің ойымызша, талдауға деген көзқарас жалғыз болуы мүмкін. Бір тақырыпта сабақты әдістемелік жүйе ретінде қарастыра отырып, біз оның негізгі компоненттерін сипаттадық: мақсатты, мазмұнды, миға шабуыл, жаңа сабаққа шолу, бағалау, қорытынды. Сабақтың осы компоненттерін жүйелі талдау сабақтың түріне, құрылымына қарамастан оның тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді, белгілі бір әдістерді, технологияларды, оқыту құралдарын қолдану, нәтижені жобаланғанмен байланыстыру және сұраққа жауап беру. Яғни сабақ тақырып бойынша мақсатына жеткізу [31].

Сондықтан, сабақты интроспекциялау (талдау) кезінде оның соңғы кезеңінен - рефлексиядан бастап, келесі тармақтарға назар аударған жөн: оқушылар сабақтың нәтижелері туралы ақпарат ала алды ма; қандай әдістердің көмегімен ол кері байланыс жасады. Осы мәліметтер негізінде мұғалім педагогикалық кері байланысқа көшеді және өз қызметін бағалайды: сабақ мақсатқа жетті ме (толық, ішінара, қол жеткізген жоқ және неге); сабақтың идеясын жүзеге асыра алды ма (толық, ішінара, сәтсіз аяқталды және неге); талдау нәтижелері бойынша қандай тұжырымдар мен ұсыныстар жасауға болады; оқу-тәрбие процесін одан әрі жетілдірудің резервтері қандай [32].

Талдау мазмұны критерийлері: сабақтың педагогикалық мақсаты мен міндеттері (негізгі дидактикалық мақсат; оқыту, дамыту және тәрбие міндеттері). Оларды жоспарлаудағы құзыреттілік. Тұжырымдамалардың анықтығы, толықтығы. Оқушыларға ұсыну және келісу- олармен күресу (болған ба). Жетістік нәтижесін айқындау.

Ақпараттық-мазмұндық сабақтың нақтылығы. Пәнді білу деңгейі. Дағдылар оқу материалының мазмұнын іріктеу, қаншалықты оқыту процесінде қолданылғанын талдау.

Ақпараттық технологияларды пайдалану. Өртүрлілік, оңтайлылық, ақпаратпен жұмысты ұйымдастыру, ақпаратты оқушының жеке біліміне аудару, қолданудың тиімділігі, қаншалықты оқушыға тақырыпты жеткізе алғанын саралау [33].

Уақыт мөлшерін анықтау, нормаға сәйкестік, уақытты ұтымды қолдануды ескеру.

Оқыту әдістерін, технологияларын таңдау, олардың орындылығы. Әдістердің жіктелуін білу және оқыту технологиялары. Оларды сабақта таңдау және қолдану тиімділігі, қаншалықты сабақ тақырыбына сай екенін анықтау.

Сабақта оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастыру формаларын таңдау, оларды біріктіру, таңдау мен ұйымдастырудың тиімділігі, үйлесімділіктің ақылға қонымдылығы. Сабақтағы өзара әрекеттесу (жұптық, топтық, жеке).

Дағдыларды қалыптастыру және байланысты ұйымдастыру Монолог, диалог, полилог[34].

Мұғалім алдын-ала сабақта оқушылардың өзіндік жұмысының көлемі мен сипатын, уақыт мөлшерін, іздеу, шығармашылық сараланған тәсілді жүзеге асыру, көп деңгейлі тапсырмалар, сабақта және сабақтан тыс жұмыстарда оқушылардың әмбебап оқу іс-әрекеттерін дамыту технологиясы бойынша өзгерістерді айқындай отырып, сабақты толыққанды ұйымдастыра алуын қадағалау. Сабақтағы мұғалімнің іс-әрекетін талдау критерийлеріне сипаттама төменде көрсетілген (7-кесте) [35].

7-кесте. Мұғалімнің сабаққа дайындық іс-әрекеттерін талдау критерийлері

Критерийлер	Сипаттама
Жалпы мәліметтер	мектеп, сынып, сабақ өткізілетін күн; сабақтың тақырыбы, мақсаты мен міндеттері.
Сабақтың жабдықтары	мұғалім қандай оқыту құралдарын қолданды; көрнекі құралдар мен техникалық құралдар дайындалды ма; сабаққа тақта қалай дайындалады.
Сабақтың мазмұны	мазмұны бағдарламаға, сабақтың міндеттеріне сәйкес келе ме; дидактикалық өңдеу жүргізілді ме; оқушылар алғаш рет қандай материалмен жұмыс істеді; сабақтың материалы оқушылардың шығармашылық күштері мен қабілеттерін дамытуға қалай ықпал етті; пәнаралық байланыстар қалай жүзеге асырылды; сабақтың мазмұны оқуға деген қызығушылықтың дамуына ықпал етті ме.
Сабақтың түрі мен құрылымы:	сабақтың қандай түрі таңдалады, оның орындылығы; осы бөлім бойынша сабақ жүйесіндегі сәйкестігі; сабақтың алдыңғы сабақтармен байланысы қалай жүзеге асырылды; сабақтың кезеңдері, олардың реттілігі және логикалық байланысы қандай; сабақтың тұтастығы мен толықтығы қалай қамтамасыз етілді.

Оқыту қағидаттарын іске асыру	оқытудың міндеттерді кешенді шешуге бағытталу принципі; оқытудың ғылыммен, өмірмен, практикамен байланысы нені білдірді; оқытудың қол жетімділігі принципі қалай жүзеге асырылды; көрнекіліктің әр түрі қандай мақсатта қолданылды; сабақта оқушылардың дамуы қандай дәрежеде жүзеге асырылды; танымдық іс-әрекеттің қандай сипаты басым болды (репродуктивті, іздеу, шығармашылық); оқушылардың оқуға деген оң көзқарасы қалай ынталандырылды.
Оқыту әдістері, технологиялары, әдістері	қолданылатын әдістер сабақтың міндеттеріне қаншалықты сәйкес келді; олар танымдық белсенділіктің қандай сипатын қамтамасыз етті; оқушылардың ілімдерін жандандыруға қандай әдістер ықпал етті; өзіндік жұмыс қалай жоспарланды және жүргізілді және ол оқушылардың танымдық тәуелсіздігін дамытуды қамтамасыз етті ме; қолданылған оқыту әдістері мен әдістерінің тиімділігі қандай.
Сабақта оқу жұмысын ұйымдастыру	әр кезеңде оқу міндеттерін қою қалай жүзеге асырылды; әр түрлі формалар қалай біріктірілді: жеке, топтық. оқушылардың іс-әрекетін бақылау қалай ұйымдастырылды; оқушылардың білімі мен дағдылары дұрыс бағаланды ма;
Мұғалімнің жұмыс жүйесі	сабақта жұмысты жалпы ұйымдастыра білу, уақытты бөлу, бір кезеңнен екінші кезеңге өту логикасы, оқушылардың оқу жұмысын басқару, сыныпты меңгеру, тәртіпті сақтау; оқушыларға оқу жұмысының ұтымды тәсілдерін көрсету.
Оқушылардың жұмыс жүйесі	сабақтың әртүрлі кезеңдеріндегі ұйымшылдық пен белсенділік; эмоционалды жауаптың жеткіліктілігі; бірлескен оқу танымдық қызметке қатысу; мұғалімге, пәнге, сабаққа, үй тапсырмасына деген көзқарас;
Сабақтың жалпы нәтижелері	сабақ жоспарын орындау; сабақтың жалпы білім беретін, тәрбиелейтін және дамытатын міндеттерін іске асыру шарасы; оқушылардың білімі мен іс-әрекет тәсілдерін игеру деңгейлері (1-деңгей-қабылдау, түсіну, есте сақтау деңгейінде игеру; 2-деңгей-ұқсас және ұқсас жағдайда қолдану; 3-деңгей-жаңа жағдайда қолдану, яғни шығармашылық); сабақтың нәтижелері мен тиімділігін жалпы бағалау; сабақтың сапасын жақсарту бойынша ұсыныстар.

Осы талдау аясында мұғалімнің педагогикалық қызметі келесі аспектілер бойынша зерттеледі:

1. Сабақтың құрылымдық және мазмұндық сипаттамалары – сабақ кезеңдерінің логикалық реттілігі, сабақтың тақырыбы мен мақсатының білім беру бағдарламасына сәйкестігі, пәнаралық байланыстардың жүзеге асырылуы;

2. Оқыту әдістері мен технологияларының тиімділігі – дәстүрлі және заманауи әдістердің сабақ мақсатына сәйкес келуі, оқушының белсенді қатысуын қамтамасыз етуі;
3. Оқушы іс-әрекетін ұйымдастыру – жеке, жұптық, топтық жұмыс түрлерінің сабақта қаншалықты ұтымды пайдаланылғаны;
4. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану деңгейі – география сабақтарында интерактивті карталар, геоақпараттық жүйелер (ГАЗ), визуалды деректерді пайдалану арқылы оқыту сапасын арттыру;
5. Бағалау және кері байланыс жүргізу – оқушы жетістігін диагностикалау, өзіндік талдауға бағыттау, қалыптастырушы және жиынтық бағалауды тиімді ұйымдастыру.

Сабақты талдау барысында мұғалімнің рефлексивтік дағдылары айрықша маңызға ие. Мұндай дағдылар мұғалімге өзінің іс-әрекетін бағалауға, кемшіліктерді анықтауға және педагогикалық тәжірибені жетілдіру жолдарын табуға мүмкіндік береді. Интроспективті талдау – мұғалімнің кәсіби дамуының басты шарты болып табылады. Ол арқылы мұғалім оқушылардың сабаққа қатысу белсенділігін, танымдық қызығушылықтарын және оқу нәтижелеріне қол жеткізу деңгейін зерделейді.

География сабақтарының мазмұнына байланысты, сабақтың сапасын бағалау кезінде картографиялық материалдарды, статистикалық мәліметтерді, табиғи-географиялық деректерді қолдану ерекшеліктері де ескерілуі қажет. Сонымен қатар, география мұғалімі оқушылардың географиялық сауаттылығын, кеңістіктік бағдарын және экологиялық мәдениетін қалыптастыруда өз кәсібилігін көрсетеді.

Жалпы, мұғалімнің сабақтағы іс-әрекетін ғылыми-теориялық негізде кешенді түрде талдау – оқыту сапасын арттыруға, педагогикалық қызметтің тиімділігін бағалауға және мұғалімнің кәсіби өсуіне негіз болады. Осы бағыттағы зерттеулер білім беруді жаңғырту жағдайында мұғалімнің рөлін жаңаша пайымдауға, кәсіби қызметті ғылыми тұрғыдан ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Мұғалім өз сабағын, онда туындайтын нақты педагогикалық жағдайларды, оқушыға педагогикалық әсер ету нәтижелерін, өз жұмысының нәтижелерін талдау мұғалімнің жоспарлау, ұйымдастыру, бақылау, реттеу қабілетіне байланысты. Әр сабақты педагогикалық біліктілігін қолдана отырып ұйымдастыру, мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне, жүйелі жоспарлай алуына, талдау жүргізе білуіне байланысты.

ҚОРЫТЫНДЫ

Зерттеу барысында «География мұғалімінің жобалық қызметі: сабақты жобалау» бойынша сабақ үлгісі әзірленді, ол оқушылар бойында меңгерілген географиялық білімдер мен біліктерді практикалық өмірде оқу-танымдық күзіреттіліктерінің қалыптасу және даму негізі ретінде қолдана білу дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Білім жүйесінің әдіснамалық негізі-жүйелі және белсенді тәсіл. Қызметтің кез-келген түрі мақсат қою, орындау және бағалау кезеңдерін қамтиды. Қазіргі заманға қатысты сабақтың осы кезеңдері оның инновациялық негізін құрайды, бұл оқытудың белсенділік сипатын көрсетеді:

1 кезең: белсенді Мақсат қою;

2-кезең: Мұғалім мен оқушылардың сабақтың мақсаты мен міндеттерін іске асыру жөніндегі бірлескен қызметі;

3 кезең: нәтижелерді диагностикалау және мақсатқа жетуді бағалау.

Сабақтың мұндай құрылымы педагогикалық технологияларға қойылатын талаптарға жауап береді:

- қойылған мақсаттың диагностикасы (бөлінген критерийлер бойынша бағалау мүмкіндігімен);

- педагогикалық процестің қайталануы (мұғалім мен оқушылардың оқу-танымдық іс-әрекетінің кезеңдері мен сипатын жобалау);

- педагогикалық нәтижелердің қайталануы.

Мемлекеттік білім беру стандартының негізін қалаған әдістемелік идеялар мұғалімнен өзі жасаған сабақтың әдістемелік жүйесін айтарлықтай жаңартуды ғана емес, сонымен қатар жоғары деңгейдегі мәселелерді шешуді психологиялық және дүниетанымдық көзқарастарды қайта құруды талап етеді.

Зерттеу барысында географияны оқыту контекстінде оқытудың дәстүрлі және заманауи әдістері қарастырылды. Mind-map (ақыл-ой карталары) технологиялары мен веб-квесттерді қолдануға ерекше назар аударылды, бұл оқу материалын қабылдауды едәуір жақсартуға және оқушылардың сабақтағы белсенділігін арттыруға мүмкіндік берді. Ақыл-ой карталарын пайдалану оқу процесіне mind-map технологияларын енгізу ақпараттың нақты құрылымына және оқу материалын қабылдауды жақсартуға ықпал етті. Оқушылар әртүрлі тақырыптар арасындағы байланыстарды көрнекі түрде көре алды, бұл есте сақтау мен түсінуді жақсартуға ықпал етті.

География пәнін оқытуда веб-квест технологиясын пайдалану - оқушылардың оқу үдерісіне белсенді қатысуын, дербес танымдық іс-әрекетін ұйымдастыруды қамтамасыз ететін тиімді әдістемелік тәсілдердің бірі. Бұл технология оқушыларда тұрақты оқу мотивациясын қалыптастырып, пәнге деген танымдық қызығушылықты арттыруға оң әсерін тигізеді. Веб-квест құрылымындағы квест- тапсырмаларды орындау барысында оқушылар зейінділік, нақтылық, табандылық пен шығармашылық қабілеттерін көрсете отырып, сандық технологиялар мен дәстүрлі оқу құралдарын үйлесімді пайдалануға үйренеді. Сонымен қатар, веб-квесттің топтық форматта орындалуы оқушылардың бірлескен әрекетке бейімділігін, топта жұмыс істей білу

дағдаларын дамытады, коммуникативтілік қабілеттерін нығайтады және көшбасшылық қасиеттер мен жылдам рефлексия жасау икемін жетілдіруге мүмкіндік береді. Бұл әдіс география пәнін оқытуда білім мазмұнын өмірмен байланыстыра отырып, оқушылардың функционалдық сауаттылығы мен шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал етеді.

Құрастырылған сабақ үлгісі дәстүрлі және инновациялық тәсілдер арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз ете отырып, осы әдістерді біріктірді. Бұл оқушылардың белсенді оқуы мен дамуына ықпал ететін тиімді білім беру ортасын құруға мүмкіндік берді. Қысқа мерзімді сабақ жоспары заманауи әдістерді қолдана отырып жазылған қысқа мерзімді сабақ жоспары барлық негізгі ойларды, соның ішінде сабақтың мақсаттарын, жұмыс әдістері мен формаларын және күтілетін нәтижелерді ескере отырып, оқу процесінің нақты құрылымын қамтамасыз етті.

Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, география сабақтарында мұғалімнің іс-әрекеттерін талдау – білім беру процесінің сапасын арттыру мен педагогикалық қызметтің тиімділігін бағалауда маңызды әдістемелік құрал болып табылады. Мұғалімнің кәсіби іс-әрекетін талдау сабақтың құрылымдық компоненттері мен мазмұнын, қолданылатын оқыту әдістері мен технологияларын, оқушылармен өзара әрекет формаларын, кері байланыс пен рефлексия механизмдерін қамтитын күрделі көпаспектілі үдеріс болып саналады. Осы зерттеуде қарастырылған талдау аспектілері сабақтың сапалық сипаттамаларын жүйелі бағалауға, сондай-ақ мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттыру бағытындағы нақты шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Инновациялық білім беру кеңістігінде педагогикалық әрекетті рефлексиялау мен интроспекциялау – мұғалімнің кәсіби өзін-өзі дамытуының және заманауи талаптарға бейімделуінің негізгі алғышарттарының бірі болып табылады.

Сонымен қатар, мұғалімнің сабаққа даярлығын, оқу үдерісін ұйымдастыруын және оқушылардың танымдық іс-әрекетін басқару шеберлігін бағалау критерийлерін нақтылау педагогикалық қызметті жүйелі түрде жетілдіруге ықпал етеді. Сабақты талдаудың түрлері мен әдістерін саралау нәтижесінде, мұғалім қызметінің тиімділігін арттыруға бағытталған практикалық ұсыныстар жасауға негіз қаланды.

Жалпы алғанда, мұғалімнің іс-әрекетін кәсіби тұрғыдан талдау мен бағалау – оқу-тәрбие процесінің сапасын арттырудың, оқушылардың оқу жетістіктерін жетілдірудің және педагогтың кәсіби дамуын қамтамасыз етудің негізгі тетігі болып табылады. Болашақта бұл бағыттағы зерттеулер мұғалімдердің рефлексивті мәдениетін қалыптастыру мен кәсіби диагностиканы жетілдіру жолдарын тереңірек қарастыруды қажет етеді.

Осылайша, география мұғалімінің жобалық іс-әрекеті аясында дәстүрлі және жаңа оқыту әдістерінің комбинациясын қолдану сабақтардың сапасын жақсартудың және оқушылардың нәтижелерін жақсартудың тиімді құралы болды.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Махмутов М. И. Современный урок. – М.: Педагогика, 1985. – 44 с.
2. Дьякова Е. А. Проблемы реализации школьного стандарта: подготовка учителя физики к обеспечению достижения образовательных результатов // Ученые записки ЗабГУ. Сер. Профессиональное образование, теория и методика обучения. – 2017. – Т. 12, № 6. – С. 141–146.
3. Қалибекова С. Ж. Педагогика негіздері және оқыту әдістері. – Алматы: Білім, 2015. – 240 б.
4. Николина В. В. Учебное занятие по географии – форма организации развивающего образования в контексте ФГОС // География в школе. – 2018. – № 1. – С. 28–34.
5. Муштавинская И. В. Путеводитель по ФГОС основного и среднего общего образования: метод. пособие. – СПб.: КАРО, 2018. – 77 с.
6. Сухоруков В. Д., Сулов В. Г. Методика обучения географии: учебник и практикум для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юрайт, 2020. – С. 170–171.
7. Садыкова Б. Б., т.б. География пәнін оқытуда оқушылардың зерттеушілік дағдыларын қалыптастырудың инновациялық әдістері мен технологиялары // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2023. – Т. 2, № 128. – Б. 301–313.
8. Кемелбаев Н. Қ. Қазақстанның географиясы: мектепте оқытудың әдістемесі. – Алматы, 2011. – 170 б.
9. Технологии развития универсальных учебных действий учащихся в урочной и внеурочной деятельности. – Алматы, 2010. – С. 32–33.
10. Мұратбекова Н. К. Жобалық оқыту әдісін география сабағында қолдану арқылы оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру. – Алматы, 2020.
11. Душина И. В. и др. География в школе. – 2012. – № 3. – С. 29–38.
12. Учеб. -метод. пособие / под общ. ред. С. С. Татарченковой. – СПб.: КАРО, 2014.
13. Сулов В. Г. Современный урок географии как методическая система // География в школе. – 2019. – № 1. – С. 23–26.
14. От цели до результата. Электронный конструктор урока. – СПб.: Политехн. ун-т, 2015.
15. Галеева Н. Л., Мельничук Н. Л. Методические пособия. – М.: «5 за знания», 2016. – 136 с.
16. ҚР Білім және ғылым министрлігі. Қысқа мерзімді жоспардың құрылымы мен форматы. – 2020 ж.
17. Өтепбергенова Г. Н. Білім беруде жобалық оқыту әдісінің тиімділігі. – 2017 ж.
18. Anderson L. W., Krathwohl D. R. A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longman, 2001.

19. Black P., Wiliam D. Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment // Phi Delta Kappan. – 1998. – Vol. 80, № 2. – P. 139–148.
20. Қаратабанов Ә., Саипов А. А., Балғабасева Б. Х., Сапаров Қ. Т. Электрондық оқулық. 9-сынып. География. – 2019 ж. – 320 б.
21. Шелковникова Н. А., Репринцева Ю. С. Понятие о технологической карте урока географии: опыт реализации // Материалы 67-й научно-практической конференции преподавателей и студентов. – 2017. – С. 308–310.
22. Бьюзен Т. Супермышление. – Минск: Попурри, 2003. – 176 с.
23. Тәжібаев А. Қ. Қазіргі заманғы білім беру әдістемелері. – 2010 ж.
24. Суслов В. Г. Аспектный анализ урока географии с позиции формирования универсальных учебных действий // География в школе. – 2020. – № 5. – С. 13–18.
25. Современные педагогические технологии основной школы в условиях ФГОС. – СПб.: КАРО, 2014. – С. 13.
26. Namadi Zaharaddeen Bala. Investigation of Students' Attitude Towards Web-Quest Instruction Among Pre-Service Teachers in Colleges of Education Katsina, Katsina State // Department of Educational Foundation and Curriculum, Faculty of Education, Ahmadu Bello University, Zaria. – С. 13.
27. Rakshit R., Ogneva-Himmelberger Y. Application of Virtual Globes in Education // Geography Compass. – 2008. – Vol. 2, № 6. – P. 1995–2010. – DOI:10.1111/j.1749-8198.2008.00165.x.
28. Суслов В. и др. Проектная деятельность учителя географии. Проектирование урока: учеб. пособие для вузов. – М.: Litres, 2021.
29. Основная школа / сост. Е. С. Савинов. – М.: Просвещение, 2011; Практикум по технологиям образования современного студента. – СПб., 2007. – С. 66.
30. Методика обучения географии в школе: метод. пособие / под ред. Л. М. Панчешниковой. – М.: Просвещение, 1997. – 122 с.
31. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е. С. Полат. – М.: Академия, 2001.
32. Жақсыбаева М. Ш. Жобалық оқытудың әдіс-тәсілдері және оның география сабағында қолданылуы. – 2018 ж.
33. Конаржевский Ю. А. Анализ урока. – М.: НОУ Центр «Педагогический поиск», 2013. – 181 с.
34. Жобалық оқыту: білім беру жүйесіндегі жаңа бағыт // Педагогика журналы. – 2017 ж.
35. Чанова М. В. Возможности технологии метода проектов в решении актуальных проблем школьного географического образования // География в школе. – 2009. – № 8. – С. 33–36.
36. Клартин М. В. Инструмент инновационного образования: трансформирующее обучение // Педагогика. – 2017. – № 3. – С. 19–27.